

A csurgói rendház évszázadai

**A Johannita konventtel kapcsolatosan felmerülő
kérdések**

Jelige: Johannita rendház

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
A Johannita rend történetének áttekintése.....	5
A rend felépítése.....	7
A Szent János lovagok Magyarországon.....	8
A Johanniták letelepedése Csurgón	10
A Templomos kérdés	10
A Szent János lovagok letelepedése	12
A csurgói rendház az Árpád-kor végén	14
A konvent hiteleshelyi tevékenysége.....	18
A csurgói rendház évei az Anjou korban.....	23
Haszonbérlok és területi viták.....	27
Csurgói preceptoriummal kapcsolatban felvetődött kérdések	31
A rendház megszűnése és átszervezése	33
Összegzés.....	36
Bibliográfia	37
Melléklet	41

Bevezetés

Magyarország a középkorban mindig nyitott volt az újonnan megalakuló rendek előtt. Több szerzetesi közösségről, például a ciszterciekről, vagy a premontreiekről is elmondható, hogy az alapítás után rövid időn belül hazánkban is megjelentek. Ez mindenek előtt a királyok, másodsorban a világi támogatók jóvoltából valósulhatott meg, akik privilégiumokkal és birtokadományokkal látták el őket, és ezzel megteremtették működésük jogi és anyagi feltételeit. A mondottak a Johannita rendre is érvényesek: a XII. század elején történt alapítás után néhány évtizeddel már országunkban is letelepedek a lovagok, ahol több tucat rendházat hoztak létre, melyek közé a csurgói is tartozott.

A dolgozat alapvető célja, hogy monografikus módon feltárja a csurgói johannita rendház történetét, a település rend általi birtokbavételétől egészen a mohácsi vészig. Természetesen a dolgozat kitér a Johannita rend megalakulására, valamint Európában és Magyarországon való megtelepedésére is. Ismerteti Csurgó XI-XII. századi történelmét és ezzel együtt megpróbálja letisztázni a település akkori birtokjogait. A tanulmány fő része a két fejezetet felölelő johannita rendház története, az Árpád-kor utolsó évszázadától az Anjou kor végéig. Mindez érinti a rendház személyzetét, birtokainak nagyságát, a magyar-szlavón rendtartományban játszott szerepét és az Árpád-kori hiteleshelyi tevékenységét. Külön fejezet tárgyalja a csurgói preceptorium területén kialakult rendházak kilétét és a perjelségben elfoglalt helyzetét. Az utolsó rész a rendház utóéletét tárgyalja a vránai perjelségbe való beolvadását követő időszakról egészen Csurgó világi kézre kerüléséig.

A téma kutatását az indokolta, hogy több mint száz évvel ezelőtt Reiszig Edétől jelent meg hasonló mű, amely a *Szent János lovagok csurgói történetével* foglalkozik, de több kérdést, így a konvent működését és a rendtartományon belüli szerepét is válaszolatlanul hagyta az utókorra. Az utóbbi évtizedekben a lovagrendek kutatása újra a reneszánszát éli, aminek köszönhetően a Johannita renddel kapcsolatban is sorra jelennek meg újabb publikációk. A kétezres évektől kezdődően Hunyadi Zsolt foglalkozott a legtöbbet és a legátfogóbban a magyar-szlavón rendtartomány vizsgálatával. Munkái közül kétségtelenül kiemelkedik az angol nyelven megjelent *Hospitallers in the medieval kingdom of Hungary, c. 1150-1387.* című műve, melyben érintőlegesen foglalkozik a rendtartomány preceptoriumainak mikrohistoriájával, így a csurgói preceptoriummal is.

A múlt századi és a legfrissebb szakirodalmak érintőleges adatai miatt a téma teljesen önálló kutatást kívánt meg. A kutatás alapját a tárgyalt időszak okmánytárai, valamint az

Országos Levéltár digitálisan elérhető Diplomatikai gyűjteményében fellelhető oklevelek adták. A források összegyűjtését és elemzését követően a témában megjelent szakirodalmak nyújtottak segítséget, melyek pontos és kritikus felhasználásával született meg a dolgozat.

A Johannita rend történetének áttekintése

A Johanniták renddé szerveződése események hosszú láncolataként ment végbe. A cselekménysorozat már a keresztes hadjárat gondolatának megszületése előtt kezdetét vette.

A rend eredete a XI. század közepéig nyúlik vissza, amikor Jeruzsálemet az egyiptomi szultán uralta.¹ A Szentföldet már abban az időben rengeteg keresztény zarándok kereste fel, akik közül többen – a hosszú utazás és viszontagságok következtében – mindenüket elvesztették vagy lebetegedtek.² A szultán 1070-ben engedélyt adott néhány gazdag, *Amalfi* városából érkező dél-itáliai kereskedőnek, hogy menedékházat alapítsanak Jeruzsálemben a Szent Sír közelében, amely házban kezdettől a nyugatról érkező zarándokok ápolását látták el. A keresztények egy Szűz Máriának szentelt templomot is alapítottak, s ennek rendelték alá az ispotályt, melyet Keresztelő Szent János oltalmába ajánlottak. A konventet akkoriban még bencés szerzetesek felügyelték, és a közösség elöljárója az a provençe-i származású *Gerard* volt, aki sem szerzetesi, sem lovagi címmel nem rendelkezett.³

A Szentföldön néhány évvel később tragikus fordulat következett be: 1074-ben a szeldzsuk törökök elfoglalták Jeruzsálemet.⁴ A városért állandó harcok folytak, melyek során a keresztények helyzete fokozatosan romlott. Az Európába érkező gyászos hírek hatására II. Orbán pápa 1096-ban meghirdette az első keresztes hadjáratot, melynek célja Jeruzsálem felszabadítása volt. Az európai uralkodók – félretéve az egymás közti nézeteltéréseiket – egy emberként álltak a „szent ügy” mellé.

Mellőzve a hadiesemények részletezését elmondható, hogy a hadjárat teljes sikerrel zárult. Az összefogásnak köszönhetően 1099-ben sikerült kiűzni a muzulmánokat Jeruzsálemből.

Mindez nagy jelentőséggel bírt a johanniták renddé szerveződésének folyamatában, mivel a harcok során felértékelődött a Szent János ispotály szerepe. Több Jeruzsálemben maradt lovag bekapcsolódott az ispotály munkájába,⁵ sőt a keresztes hadak fővezére, *Bouillon Gottfried* – látva Gerard odaadó munkáját – jelentős birtokokat adományozott a Szentföldön

¹ Hunyadi Zsolt: A székesfehérvári johannita konvent hiteleshelyi tevékenysége. In: Capitulum I. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből. Szerk.: Koszta László, Szeged, 1998. 33.

² Bozsóky Pál Gerő: Keresztes hadjáratok, Agapé Kft, Szeged 1995. 185.

³ Hunyadi Zsolt 1998: 33.

⁴ Bozsóky Pál Gerő: 186.

⁵ Hunyadi Zsolt: A johanniták Magyarországon a XIV. század végéig. In: Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengellér József. Máriabesenyő-Gödöllő: Attraktor, 2006. 195.

és Európában egyaránt. A jelentőségük mindegyre növekedett, ami elindította az ispotályt az önállósodás és renddé szerveződés útján.

Maga a pápai támogatás sem sokat váratott magára: II. Paszkál pápa az új szerzetesi közösséget kivette a jeruzsálemi pátriárka joghatósága alól, s 1113-ban megerősítette a rend létrejöttét. A pápai bulla több kiváltsággal látta el az ekkor még kifejezetten betegápoló rendet, lehetővé téve számukra, hogy Gerard halála után maguk válasszák meg előljárójukat.⁶ E privilégiumnak köszönhetően *Raymund du Puy* dél-francia származású lovag került a rend élére, aki biztosította a rend további erősödését és töretlen fejlődését. Raymund szabályzatot adott a testületnek, amely a Szent Ágoston-féle regulát követte. Összesen 19 fejezetben határozta meg a rendtagok életének mindennapjait, s emellett a lovagoknak a pápai rendelkezésnek és a rendi szabályzatnak is meg kellett felelniük.⁷

A Szent János lovagok a zarándokok védelmében az 1160-as évektől a betegápolás mellett katonai tevékenységet is vállaltak.⁸ A Szentföld védelmezése során és az állandó fegyveres harcok alkalmával számos rendtag vesztette életét, s a megpróbáltatások 1187-ben kezdődtek meg igazán. Ekkor ugyanis Szaladin szultán visszafoglalta Jeruzsálemet, amelynek következtében a Szent János lovagrendnek át kellett helyeznie központját *Akkonba*. Az új állomáshelyen jól védhető várat építettek fel, ahonnan folyamatos hadjáratokat indítottak Jeruzsálem visszaszerzésére, ám ezek mind sikertelennek bizonyultak, sőt egyre inkább védekezésre szorultak a muzulmánok ellen. A lovagok a nagy túlerő miatt 1291-ben kénytelenek voltak feladni Akkont, s ezzel végleg kiszorultak a Szentföldről.⁹

A johanniták Akkon elvesztése után először Ciprus szigetén, majd 1310-ben Rodoszon alakították ki új központjukat. A rend a viszontagságok ellenére gyorsan talpra állt, s újult erővel nézett szembe az új kihívásokkal. Mivel a Szentföld visszaszerzésére már nem volt reális esély, a rend a muzulmán előretörés megakadályozását tartotta fő feladatának. A XVI. századra a megerősödő oszmánokkal szemben már ők is tehetetlenek voltak, a török hódításnak Rodosz szigete is áldozatul esett. A lovagok 1530-ban Máltán találtak új központra, ahonnan tovább folytatták a harcot a törökökkel.¹⁰ Ekkorra már kiforrott az a rendi szervezet, amely behálózta Európa nagy részét, s amelynek alapjait a már említett Raymund du Puy nagymester vetette meg.¹¹

⁶ Bozsóky Pál Gerő: 186-187.

⁷ Hunyadi Zsolt 2006. 196.

⁸ Bozsóky Pál Gerő: 187.

⁹ Zombori István: Lovagok és lovagrendek. Kozmosz Könyvek, Bp., 1988. 57.

¹⁰ Hunyadi Zsolt 2006: 195-196.

¹¹ Bozsóky Pál Gerő: 187.

A rend felépítése

Az első johannita rendházak a XII. század elején jelentek meg az adományként kapott birtokokon, a zarándokutak mentén és a forgalmasabb tengeri kikötőkben. A második keresztes hadjáratot követően számuk a királyi adományok és kiváltságok hatására Európaszerte mindegyre gyarapodott. A rendházak jelentették a rendi szervezet gazdasági és adminisztratív alapegységét.

A házak a hozzájuk tartozó birtokokkal együtt alkották az úgynevezett *preceptoriumot*, amelynek vezetője a *preceptor* volt. Fontos megjegyezni, hogy a preceptorium nem azonos a rendházzal, mivel egy preceptorium alá akár több rendház is tartozhatott, de létezhetett preceptorium rendház nélkül is, amikor ispotályok, várak és az ehhez tartozó birtokok alkottak egy egységet.¹² Gazdasági fontossága számottevő volt, tekintettel arra, hogy a birtokokból és az ingóságokból származó jövedelmek biztosították a rend anyagi bázisát.

A preceptoriumokat a *perjelségek*, vagy más néven a rendtartományok foglalták egységbe, amelynek élén a *perjel* állt. A perjel 3-5 évente hívta össze a tartományi káptalant, melyen az összegyűlt preceptorokkal döntöttek a perjelség ügyeiről.¹³ A rendtartományok általában egy adott országra vagy térségre terjedtek ki, de a kezdeti évtizedekben – elsősorban a rendházak csekély száma miatt – előfordult, hogy több ország területét fedték le.

A XIII. század közepén a perjelségeket kezdetben regionális alapon szervezve egy-egy nagypreceptorátus alá vonták, azonban a század második felében helyettük megszervezték az úgynevezett „nyelveket” (*linguae*), amelyek nemzetenként tömörítve fogták össze a tartományokat. Összesen nyolc ilyen „nyelv” alakult ki, amelyek a rend területi szervezetének legnagyobb egységét képezték. Egy-egy ilyen „nyelvnek” az élén a *nagy preceptor*¹⁴ állt. Ők (nyolcan) jelentették a rend legfelsőbb vezetését, s közülük választották meg a rend előljáróját, a *nagymestert*.¹⁵ A rend legfontosabb ügyeiről és a tartományokat érintő kérdésekről a generális káptalanon döntöttek, amely a testület legfőbb döntéshozó szerve volt.¹⁶ Ez a központosított rendi hierarchia segítette hozzá a lovagokat a különböző területeken lévő tartományok összefogására.

¹² Hunyadi Zsolt: *Cruciferi domus hospitalis per Hungariam et Sclavoniam...* A johanniták Magyarországon a 14. század végéig, Aetas 17. évf. 4 sz. Szeged, 2002. 53.

¹³ Hunyadi Zsolt 2006. 196.

¹⁴ A szakirodalmak egy része a nagy preceptor (*magnus preceptor*) elnevezés helyét a bailli megszólítást használja a „nyelvek” előljáróira, lásd Zombori István: *Lovagok és lovagrendek*. Kozmosz Könyvek, Bp., 1988. 62.

¹⁵ Zombori István: 62.

¹⁶ Hunyadi Zsolt: 2006. 196.

A Szent János lovagok Magyarországon

Hazánk első kapcsolata a renddel 1135-re tehető, amikor egy előkelő magyar nemes hölgy, név szerint *Petronilla* házat vásárolt Jeruzsálemben abból a célból, hogy a Szentföldre zarándokló magyaroknak szálláshelyet biztosítson. A vásárlás kivitelezésében a magyarok szorosan együttműködtek a johannitákkal.¹⁷ Nem sokkal később, 1147-ben a II. keresztes hadjárat során az áthaladó hadtestek részeként már magyar földre léptek Szent János lovagjai. A korábbi szakirodalmak a VII. Lajos francia király által vezetett átvonuló keresztes had megjelenésével teszik egy időbe a johannita lovagok letelepedését, akiket II. Géza különféle adományokkal bírt maradásra.¹⁸ Az első rendtagok magyarországi megtelepedése egybeesik az ausztriai és csehországi lovagok megjelenésével (1145-47), így valóban a XII. század közepére tehető a johanniták letelepedése hazánkban. Kétségtelen, hogy a királyi adományok hatására a rendtagok kedvező feltételekkel telepedhettek le hazánk területén.

Az első rendházuk alapjait Székesfehérváron rakták le a Szentföldre vezető zarándokút mentén. A lovagokat II. Géza mellett mások is támogatásban részesítették. Az egyik legfőbb mecénás *Martyrius* esztergomi érsek volt, aki a fehérvári rendház alapjait tette le. Az érsek azonban halála miatt nem érhetette meg a lovagház befejezését. A rend másik támogatója *Eufroszina* királyné, II. Géza felsége volt. Az ő szerepe talán a legmeghatározóbb a johanniták magyarországi letelepedésében. A királyné *Martyrius* érsek (1157) és II. Géza halálát (1162) követően nemcsak a fehérvári rendház felépülését segítette, hanem további birtokadományokkal látta el a Szent János lovagokat az ország különböző területein.¹⁹

A királyi adományok mellett 1166-ban feltehetően az első magánadományt is megkapták a lovagok. A rend az adomány értelmében Dobica fia Widótól három prediumot és egy Szent Péter tiszteletére felszentelt monostort kapott Zala megyében.²⁰ Megjegyzendő, hogy a későbbiek során a johanniták hazánkban – eltérően a nyugat-európai országoktól – nagyon kevés magánadományban részesültek.²¹

A dinasztikus támogatás kétségtelenül sokkal számottevőbb és meghatározóbb volt a lovagrend hazai életében. Az Árpád-házi királyok folyamatosan védelembe vették és különböző adományokkal vértették fel a rendet. III. István 1170-ben a fehérvári lovagokat és a házukhoz tartozó népeket és jobbág্যokat mindennemű vám és egyéb szolgálat alól

¹⁷ Hunyadi Zsolt: A johanniták a középkori Magyarországon: az első évtizedek. In: Tanulmányok a középkori magyar történelemről. Az I. Medievisztikai PhD-konferencia előadásai. Szerk. Homonnai Sarolta, Piti Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 1999. 30.

¹⁸ Reiszig Ede: Szent János lovagrend története a tatárjárás előtt. In: Katholikus Szemle, 1904. 290.

¹⁹ Hunyadi Zsolt 1999. 30.

²⁰ Reiszig Ede 1904: 292.

²¹ Hunyadi Zsolt 2006. 198.

felmentette.²² Szintén ebben az évben Alexios, azaz a későbbi III. Béla még szorosabbra fűzte a rend és hazánk kapcsolatát, amikor is szentföldi birtokvásárlásra tett adományt a johannita nagymesternek, és a megvásárolandó birtok jövedelmét a szegények számára ajánlotta fel.²³ Ez az esemény kiemelkedő fontossággal bírhatott, hiszen innentől vette kezdetét a fellendülés korszaka a magyarországi johanniták számára.

Eközben már körvonalazódott a magyar rendtartomány kialakulása is. Az 1180-as évek végén a magyar rendtartomány még nem alkotott önálló perjelséget, hanem a cseh tartománnyal együtt kormányozták.²⁴ A fellendülés és a perjelség önállósodásának egyik legfontosabb állomása III. Béla 1193-as adománylevele volt, amelyben megerősítette Eufroszina királyné birtokadományait hosszú évtizedekre meghatározva a rend hazai fejlődését.²⁵ A további dinasztikus támogatásoknak (II. András, IV. Béla) köszönhetően az adományozott birtokokon tucatnyi rendház alakult a XIII. században, mely a magyar-szlavón rendtartomány teljes önállósodásához vezetett.

A linguae-k létrejöttét követően - XIII. század végén - a magyar rendtartomány a német „nyelvhez” csatlakozott, majd az Anjou-dinasztia megjelenésével az itáliai „nyelv” alá került.²⁶

²² Reiszig Ede 1904. 292-293.

²³ Hunyadi Zsolt 2006: 198.

²⁴ Hunyadi Zsolt 1999. 32-33.

²⁵ Hunyadi Zsolt: 1999: 34.

²⁶ Hunyadi Zsolt 2002: 53-54.

A Johanniták letelepedése Csurgón

Somogy vármegye területe a magyar állam megalapítása előtti években István és Koppány összecsapásának színterévé vált. István a döntő csata előtt fogadalmat tett, hogy győzelme estén az épülő pannonhalmi apátságnak adományozza Somogy vármegye tizedrészét. A csatából győztesként kikerülő leendő királyunk szavát betartva a Benedek rendieknek adományozta a vármegye területének tizedét, megalapozva ezzel a rend somogyi birtokainak létrejöttét.²⁷ Az ezt követő évszázadok során a Benedek rendiek mellett a veszprémi káptalan, a pilisi ciszterci rend, majd a templomos és a johannita lovagrend is számos birtokot szerzett vagy nyert adományul a vármegyében, ezzel mintegy elvetve magjait a XIII. században kezdődő somogyi tizedpereknek.

A település XI-XII. századi történelmével kapcsolatban a történetírás nagyon felületesen foglalkozott, ennek köszönhetően több ponton teljesen félrevezető adatok láttak napvilágot.

Csurgó első okleveles említése a hagyomány szerint az 1019-es zalavári apátság alapítólevelében történik, amelyben a vásártartási joggal felruházott települések között szerepel.²⁸ Az apátság 1019-es alapítólevele azonban hamis, akárcsak az 1024-es, ezek ismeretében Csurgó, kora Árpád-kori birtokjogát vizsgálva csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk, mivel semmilyen hiteles feljegyzés nem áll rendelkezésünkre. Annyi azonban megállapítható, hogy nem a zalavári apátsághoz tartozott, hanem királyi birtok volt egészen a XII. század végéig. Ekkor szerzett területeket a templomos lovagrend, amelynek tagjait a település első ismert birtokosaiként tartja számon a történetírás.²⁹

A Templomos kérdés

A burgundiai *Hugues de Payens* vezetésével nyolc francia lovaggal megalakuló templomos rend a Szentföld és a zarándokok védelmében jött létre Jeruzsálemben. 1119-es megalakulását követően a rend dinamikus fejlődésnek indult,³⁰ gyorsan elterjedt Európa valamennyi keresztény államában. A Csurgón betöltött szerepüket némiképp homály fedi,

²⁷ Reiszig Ede: A János lovagrend Csurgón In: Katholikus Szemle 1906. 26-27.

²⁸ Horváth József: Csurgó monográfiája, Csurgó Város Önkormányzata 2009. 16-18.

²⁹ Horváth József: 19.

³⁰ Dreska Gábor: Templomos lovagrend Magyarországon In: Vigilia 64. 1999: 109.

ebből eredően sem lehet véletlen, hogy az őket övező mítoszok és legendák az egyik leghíresebb lovagrenddé emelték a templomosokat.

A történészek egy része szerint a lovagok nemcsak birtokosok voltak, hanem rendházzal is rendelkeztek a településen, az újabb kutatások azonban teljes mértékben elvetik annak lehetőségét, hogy egyáltalán jelen voltak a templomosok a térségben. E zavar letisztázása érdekében meg kell vizsgálnunk az e témában fellelhető adatokat, valamint az eddig elért eredményeket.

A rendház létét több szakirodalom az elsők között tartja számon a Magyar Királyság területén,³¹ hivatkozva egy 1163-ra datált oklevélmásolatra,³² amelynek kelezése és eredete azonban vitára ad okot. Az okirat kiadása ugyanis túl korainak tűnik, figyelembe véve a rend magyarországi letelepedésének körülményeit. Napjaink kutatási eredményeinek tükrében az első ismert templomos konvent hazánk területén a dalmát tengerparton található *Vrána* volt, amelyet 1169-ben alapítottak.³³ Ezt követően alakultak a további templomos rendházak a XII. század utolsó évtizedeiben.³⁴ Jobban megvizsgálva az említett okirat tartalmát az is kiderül, hogy nem a templomosoktól származtatható az oklevél, hanem a johannitáktól. A valójában 1363-ban kiadott okirat egy birtok haszonbérbe adását jelöli.³⁵ Figyelembe véve a hiteles dokumentum hiányát, ez ügyben csupán a közvetett bizonyítékokra támaszkodhatunk, melyek ismeretében a csurgói templomos konvent létrejöttét a XII. század utolsó évtizedeire tehetjük.

A konventhez és a hozzá tartozó birtokokról a közvetett információk arról tanúskodnak, hogy Csurgóhoz hozzávetőleg mintegy 17 falu tartozott,³⁶ azonban erre vonatkozólag nem áll rendelkezésre egyetlen hiteles oklevél sem. A rendház működéséről sem maradtak fent adatok, ami arra enged következtetni, hogy a rendház vagy nem volt hosszú életű, vagy egyáltalán nem is létezett. A választ a már említett 1193. oklevél adja meg, melyben a III. Béla király megerősíti Eufrozina királyné 57 birtok, köztük csurgói, adományozását a Johannita rendnek. Ennek ismeretében elképzelhetetlennek tűnik a

³¹ Patek Ferenc: A magyarországi templarius rendtartomány felbomlása. May János Könyvnyomda, Budapest, 1912: 5.

Pesty Frigyes: Templariusok Magyarországon In. Magyar Akadémiai Értesítő 2. kötet 1861: 103.

Puskely Mária: Kétezer év szerzetessége I. Szaktudás Kiadó, Budapest, 2001: 54.

Kristó Gyula: Magyarország története 896-1301. Osiris Kiadó, Bp. 1996: 194.

³² Fejér György: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis II. Buda, 1829: 168.

³³ Dreska Gábor 1999: 110.

³⁴ Stossek Balázs: A templomosok Magyarországon. In. Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengellér József. Máriabesenyő-Gödöllő: Attraktor, 2006: 182.

³⁵ Hunyadi Zsolt: Prediálisok és haszonbérlet: A johannita birtokgazdálkodás a 13-14. században. In. Medievalisztikai tanulmányok A IV. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai. Szerk. Marton Szabolcs, Teiszler Éva, Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2005: 55.

³⁶ Kolinovics, Gabriel: Chronicon militaris orinis equitum Templariorum, Pest: Trattner, 1789: 228.

templomosok Csurgón való tartózkodása, hiszen az adomány jelzi, hogy ekkor Csurgó birtokosa maga a királyi család, máskülönben nem adományozták volna el a csurgói birtokot.

A templomos rend tehát nem rendelkezett birtokkal Csurgón sem annak közvetlen környezetében. A századbeli történészek tévedésének fő oka, hogy a középkori magyar, valamint közép-európai oklevelekben³⁷ felellhető *crucifer*, azaz keresztes kifejezést, a templomos és a johannita lovagokra is³⁸ egyaránt használták.³⁹ Emiatt a forrásokban többször tévesen értelmezték, hogy valójában mely rendről esik szó az oklevelekben.

A Szent János lovagok letelepedése

A Johannita rend Csurgót III. Béla 1193-as adománylevelében kapta birtokul. Az Eufroszina királynő birtokadományait megerősítő adománylevél a csurgói birtokra vonatkozóan részletes határleírást tartalmaz,⁴⁰ ami a birtok nagy kiterjedéséről árulkodik.

Az oklevélben királyi adomány is található a csurgói valamint az újudvari birtokra vonatkozóan, miszerint az uralkodó az említett birtokok esetében a szabad dénárokból (*liberi denarii*)⁴¹ származó jövedelmet 60 márka erejéig a rendnek adja.⁴² Mindez előrevetíti a johannita lovagok letelepedését és a rendház alapítását, mivel a jelentős csurgói birtok mellé megkapták annak bevételeit is.

Az adománylevél azonban egy dologban téved Csurgóval kapcsolatban, a birtok ugyanis nem Eufroszina királynő adományaként került a királyi oklevélbe, hanem III. Béla húgának, *Mária* hercegnőnek köszönhetően. A hercegnő férje, András somogyi főispán halálát követően adományozta a lovagrendnek a települést. A hercegnői adományt kezdetben nem is tudta birtokba venni a rend, mert András comes fia, *Andronicus* nem tartotta tiszteletben anyja rendelkezését: nem adta át a birtokot. A kialakult konfliktus megoldására pápai segítség érkezett a johanniták számára. III. Ince pápa 1208. április 13-án elrendelte,

³⁷ A nyugat-európai forrásokban a johannitákra a *frater hospitalis* kifejezést használták. In: Zsolt Hunyadi: The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary, c.1150-1387. METEM Books 70-CEU Medievalia 13, Bp. 2010: 7.

³⁸ A *crucifer* kifejezést több más rendre is használták a középkori Magyarországon: Szent Sír lovagrend, Szent Lélek rend, antoniták stb. In: Zsolt Hunyadi 2010: 7.

³⁹ Zsolt Hunyadi 2010: 7.

⁴⁰ Reisz Ede 1906: 28.

⁴¹ A szabad dénár a birtokok után fizetendő királyi adó volt az Árpád-korban, melyet király szedett be s rendelkezett vele. In: Hóman Bálint: Adó vagy földbér, Századok 47. évf. 3. sz. 1913: 190-191.

⁴² Fejér György II.: 289.

hogy a veszprémi püspök és a zirci apát kötelezze Andronicust az anyja által tett adomány kiszolgáltatására.⁴³

A pápai közbenjárásnak köszönhetően a lovagok birtokba vehették a települést, amelyet ekkor a királyi adománylevél értelmében a székesfehérvári rendház birtokaként tartottak számon. Csurgó a következő évtizedekben gyors fejlődésnek indult az új birtokosok keze alatt, melyhez a királyi adományok is nagyban hozzájárultak.

Az 1215/1216. évi feljegyzések szerint a johanniták már templommal rendelkeztek⁴⁴ a településen, majd egy évvel később II. Andrástól elnyerték a csurgói földvárat is.⁴⁵ A király a vár mellé további birtokokat is adott, így került a János lovagok kezére a Csurgó és a Dráva közt elterülő „királyi kanászok földje”, valamint engedélyezte a rend számára só szabad árusítását egészen a Dráváig.⁴⁶ Ezek az alapítások és ajándékok megalapozták a csurgói johannita birtok töretlen fejlődésének megindulását.

A gyorsan fejlődő birtoktest tárgyát képezte a XIII. század elején megindult somogyi tizedpereknek, amelyek a johanniták és a pannonhalmi bencés rend között zajlottak. Eleinte csak a székesfehérvári lovagok álltak szemben alperesként, de a későbbi évek folyamán újabb és újabb rendházak felbukkanását figyelhetjük meg a peres ügyek irataiban. Egy ilyen per során tesznek először említést az oklevelek 1226-ban a csurgói rendházzal is, melynek érdekeit a székesfehérvári János rendfőnök képviseli.⁴⁷ Mindez arra utal, hogy a csurgói rendház kezdetben nem volt önálló, hanem mint *filia* a székesfehérvári „anyarendházhoz” tartozott.

Az Antiochiai Szent Margit nevére keresztelt rendház alapítási évét nem lehet pontos évszámmal meghatározni, ezért a hitelesség kedvéért az 1217 és 1226 között lévő időszak tekinthető az alapítás időpontjának. Ebben a közel kilenc évben a királytól kapott csurgói földvárat alakították át, illetve bővítették ki rendházzá,⁴⁸ mint azt az akkori erődítményszerűen megerősített rendházak példája mutatja.⁴⁹

A rendház létrejöttével kezdődött a johannita rend csurgói története, amely meghatározta a település történelmét egészen a mohácsi vészig.

⁴³ Fejér György: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis III. 1. Buda, 1929: 56-57.
Reiszig Ede 1906: 29.

⁴⁴ Zsolt Hunyadi 2010: 115.

⁴⁵ Fejér György: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VIII. 2. Buda, 1932: 588-589.

⁴⁶ Reiszig Ede 1906: 30.

⁴⁷ A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Története II. Szerk.: Erdélyi László 1911: 672-673.

⁴⁸ Reiszig Ede 1906: 30.

⁴⁹ például: Ljubač, Béla, valamint Pakrac rendházai

A csurgói rendház az Árpád-kor végén

A rendhárról az 1226-os említést követő évtizedekben nem áll rendelkezésre feljegyzés, minden bizonnyal folyamatos fejlődést tört meg az 1241-ben kezdődő tatár megszállás. A tatárjárást követő években megkezdődött az ország újjáépítése. A tatár seregek okozta károk a johannita rendházakat sem kerülték el. IV. Béla leghűségesebb szövetségesei és támaszai a viharvert országban a Szent János lovagrend tagjai voltak, akik fontos szerepet játszottak az újabb tatár hadjárat megakadályozásában.⁵⁰ Második honalapító királyunk jó kapcsolatot alakított ki a lovagokkal, s több ízben látogatott el a lovagrend birtokaira. Így nem meglepő, hogy az ország újjászervezésén munkálkodó király útja 1255 áprilisában Csurgóra vezetett, ahol minden bizonnyal a johannita rendház vendégszeretétét élvezte. Ott tartózkodása alatt április 25-én oklevelet bocsátott ki, amelyben a Győr környéki vámokról rendelkezik.⁵¹

A csurgói rendház a tatár dúlást követő időszakban már az önállósodás útjára lépett, s egyre inkább függetlenedett a székesfehérvári központtól. IV. Orbán pápa 1261. szeptember 23-án kelt, somogyi tizedpereket tárgyaló levelében már önállóan képviseli magát a rendház.⁵² Ez a momentum a rendház teljes önállóságát mutatja. Mindezt alátámasztják az 1260-as években végzett fejlesztések, hiszen ez idő tájt építették fel a mai Szentlélek templom tornyát, amely akkoriban a rendház vártornyaként funkcionált. Bár a felsőcsurgói templom környezetének régészeti feltárása még várat magára, a XIII. századi feljegyzésekből megállapítható, hogy egy erődítmény védte a rendházat, amelyhez bizonyítottan egy templom is tartozott. Ennek a „komplexumnak” a korban való fejlettségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy 1275-ben tartományi gyűlés színhelyéül szolgált,⁵³ mely az első ismert káptalan volt a magyar-szlavón perjelség történetében. A gyűlésen részt vett: *Poncius de Fayn* perjel, *Boraldy Hugó* a csurgói és udvarhelyi rendház preceptora, s egyben a perjel helyettese, valamint a székesfehérvári, cíce-i, bélai és a sziráki preceptorok.⁵⁴

Az a tény, hogy káptalan helyszínéül Csurgót jelölték meg, rámutat a település akkori infrastrukturális fejlettségére, hiszen a Fehérvár - Somogyvár - Segesd - Zákány főútvonalon helyezkedett el, amelyről a Dráván túli területek, így a dalmát tengerpart is megközelíthető. Ráadásul ehhez az úthoz csatlakozott Csurgón a Pécs – Radkersburg útvonal,⁵⁵ így

⁵⁰ Reiszig Ede: A János-lovagrend a tatárjárás előtt hazánkban In: Katholikus Szemle, 1904: 39.

⁵¹ Horváth József: 23.

⁵² A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Története II. Szerk.: Erdélyi László 1911: 634.

⁵³ Reiszig Ede 1906: 34.

⁵⁴ Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár IX. Pest, 1871: 128.

⁵⁵ Glaser Lajos: Dunántúl középkori úthálózata. In. Századok 63. évf. 4-6 szám 1929: 139-167.

kereskedelmileg is fontos csomópontnak számított. Az sem mellékes megjegyezni, hogy a település földrajzilag a magyar-szlavón rendtartomány centrumában fekszik, nagyjából azonos távolságra az említett johannita konventektől.⁵⁶ (lásd az 1. számú mellékletet)

A rendházhoz tartozó személyi állományról kevés adat áll rendelkezésre, mivel az oklevelek csak a preceptorok, vagyis a rendházfőnökök kilétét fedik fel. Az első ismert ebben a tisztségben *Simon* volt,⁵⁷ aki nemcsak a konvent, hanem a hozzátartozó birtokok felett is rendelkezett. Vele kapcsolatban szót kell ejteni Csurgó és Újudvar egymáshoz fűződő viszonyáról, mivel e két rendháznak a preceptori tisztségét Simon egyszerre töltötte be. A Zala megyei újudvari rendház szintén önállóan működött, sőt külön preceptoriummal rendelkezett, vagyis egyik rendház sem volt a másiknak alárendelve. Minden bizonnyal közeli fekvésük miatt irányította egy személy a birtokokat.⁵⁸ Mindenesetre nem volt ritka a rendtartományon belül, hogy egy személy akár több preceptori tisztséget töltsön be, mert kevés megfelelő ember állt rendelkezésre ilyen fontos feladat ellátásához. Ennek oka abban keresendő, hogy a johanniták hazai rendházainak vezető rétege külföldi származású volt, leggyakrabban provençe-i vagy itáliai.⁵⁹

A csurgói rendház vezetőinek névsora az Árpád-korban

Preceptorok névsora	Okleveles említés	Megjegyzés
N.	1261	Neve ismeretlen
Simon	1264	újudvari preceptor (1264)
Guillermus	1266	-
Benedictus	1269	vicepreceptor ⁶⁰
Boraldy Hugó	1275	alperjel, udvarhelyi preceptor (1275)
Hugó	1294 és 1310 között	az oklevél kiállításának éve pontosan nem határozható meg

⁵⁶ Zsolt Hunyadi: The Hospitallers in the Kingdom of Hungary: Houses, Personnel and a Particular Activity up to 1400. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity. Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, 2001: 256.

⁵⁷ Horváth József: 22.

⁵⁸ Reiszig Ede 1906: 33-34.

⁵⁹ Hunyadi Zsolt 2006: 202-203.

⁶⁰ A rendházfőnök helyettese.

Mindez megmutatkozik a XIII. századi csurgói rendházfőnökök származásában is, hiszen *Guillermus* itáliai, *Boraldy Hugó*, valamint a vele névrokonságban álló *Hugó* francia származású volt. A preceptorok mellett a rendházban mindenképpen kellett lenni rendi papoknak, akik a hitéleti feladatokat végezték, valamint megfelelő számú lovagnak, akik a domus védelmét látták el.

A csurgói preceptorium nagyságára vonatkozóan pontos feljegyzések csak a XV. század közepéről vannak. A dinasztikus adományokból viszont rekonstruálható a rendházhoz tartozó területek nagysága. III. Béla oklevelében részletes határleírás található a csurgói birtoktestről, de a határpontokként feltüntetett patakok és tavak csupán töredékéről állnak pontos információk rendelkezésre.⁶¹ Három rév is szerepel határpontként, melyek már jobb támpontot adnak a terület meghatározására. Ezek közül a *sarkadi* rév⁶² és a *pápai* rév⁶³ földrajzilag pontosan beazonosítható, míg a *libauz*-nak⁶⁴ elnevezett rév helyét hozzávetőlegesen meg lehet állapítani. Ezek alapján meghatározható a Margit hercegnő által adományozott birtok nagysága. (lásd „*A csurgói preceptorium birtokai a XIII. században*” című térképet)

II. András a már említett Dráva és a Csurgó közti területet, azaz a „királyi kanászok földjét” adta a rendnek, mely minden bizonnyal a csurgói lovagok kezébe került miután függetlenedtek a fehérvári rendháztól. Az Árpád-korban még a preceptorium alá tartozott Udvarhely is, (a mai Somogyudvarhely). Az említett település 1269-ben még a rend tartozékaként szerepel, majd 1275-ben már rendházak között találjuk.

A johannita lovagok alá tartozó területeken élők mentesültek a királyi vagy földesúri törvénykezés és adófizetés alól.⁶⁵ Így a már ekkor jelentős nagyságú csurgói preceptorium területén a rendházfőnök vetette ki s szedte be az adókat, azaz tulajdonképpen földesúri státuszt töltött be.⁶⁶ A lovagok számára a birtokok megművelése létfontosságú volt saját illetve a rend fenntartása érdekében. A birtokokból származó jövedelem nagy részét adó

⁶¹ Mikos József: A fehérvári keresztések 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék 1. In. Magyar nyelv 31. évf. 5-6. szám, 1935: 152-167.

Mikos József: A fehérvári keresztések 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék 2. In. Magyar nyelv 31. évf.; 7-8. szám, 1935: 245-258.

Mikos József: A fehérvári keresztések 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék 3. In. Magyar nyelv 31. évf. 9-10. szám, 1935: 288-309.

⁶² Weisz Boglárka: Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon 2006. (PhD): 418.
Forrás: *doktori.bibl.u-szeged.hu/537/1/de_3439.pdf*

⁶³ Weisz Boglárka: 408.

⁶⁴ Weisz Boglárka: 366.

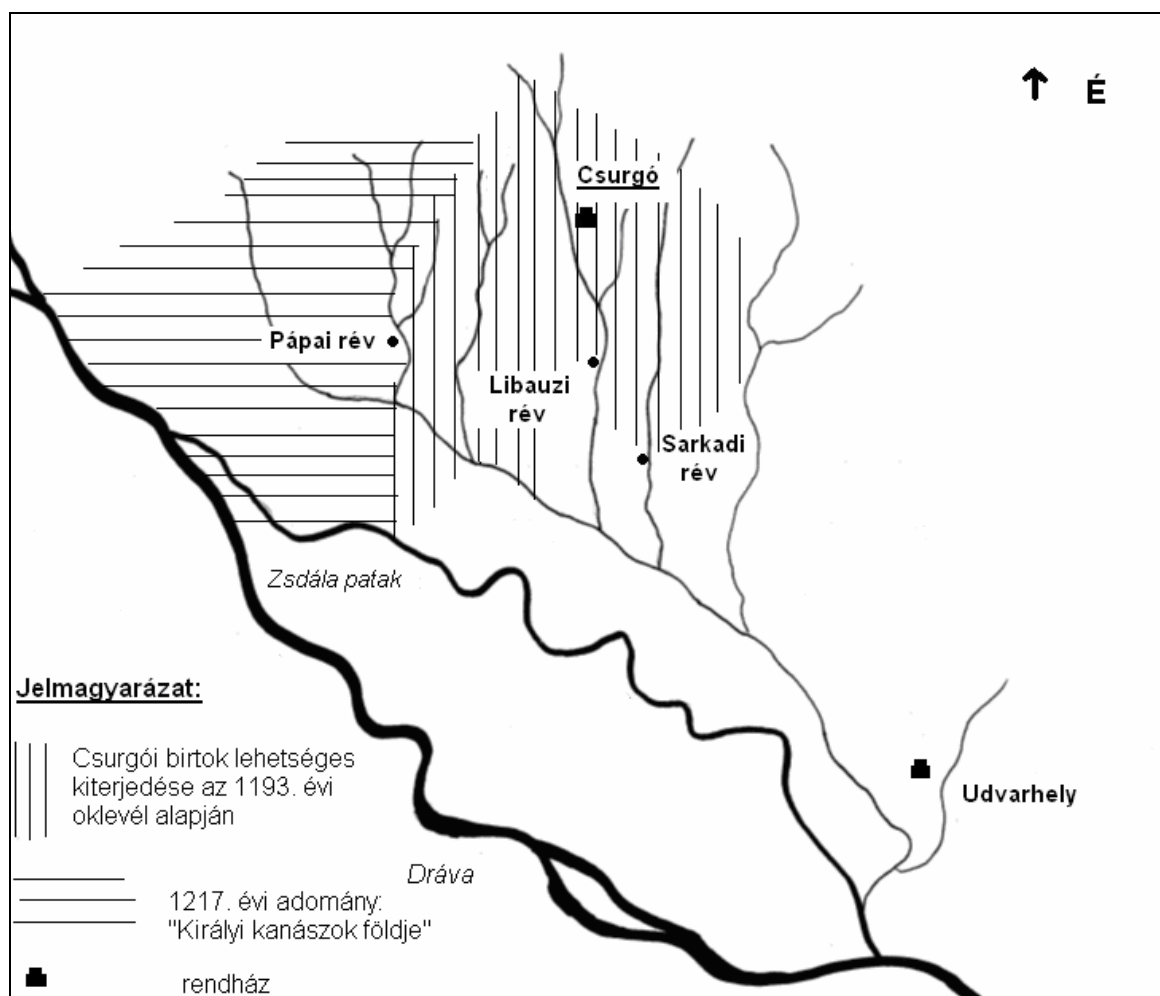
⁶⁵ II. András 1217-ben oklevelében felmentette a rendet a szabad dénárok, pondusok, beszállásolás és minden más közadó fizetése alól In. Hóman Bálint 1913: 192.

⁶⁶ Reiszig Ede A jeruzsálemi Szent János lovagrend története Magyarországon I. Budapest, Nemzeti Évkönyv, 1925: 24.

formájában, *responsio* címen, a preceptoroknak kellett eljuttatni a tartományi mesteren keresztül a rend központjába,⁶⁷ melyet a muzulmánok elleni harcra használtak fel. A jobbágyok terheire a csurgói preceptoriumra vonatkozóan csak a XIV. század elejéről vannak feljegyzések.

A törvényhozás jogán a preceptor már megosztotta a rendtartomány perjelével. Mindenesetre a lovagok birtokain élő népek élete valamivel „könnyebb” volt, hiszen nem voltak kitéve a földesurak önkényeskedéseinek.

*A csurgói preceptorium birtokai a XIII. század végén*⁶⁸

⁶⁷ Hunyadi Zsolt 2002: 55.

⁶⁸ Saját szerkesztésű térkép

A konvent hiteleshelyi tevékenysége

A hiteleshelyek a magyar közhitelőség legfontosabb szervei voltak. Kialakulásuk szoros összefüggésben állt a magyar írásbeliség, valamint a jogi eljárások elterjedésével. Szerepüket a szakirodalmak általában a közjegyzőséggel azonosítják.⁶⁹ Ezt az intézményi tevékenységet a székes- és társaskáptalanok mellett a szerzetes konventek végezték.⁷⁰ A XIII. század második felében a johannita rendházak közül összesen hét,⁷¹ köztük a csurgói konvent fejtett ki hiteleshelyi tevékenységet.

A jól felépített intézményi szervezet kialakítása nagy felelősséget rótt a rendházra, emellett változást eredményezett a személyzet összetételében is. Egy olyan jól szervezett hivatali apparátus létrejöttére volt szükség, amely képes az akkori jogrendszer, valamint a latin nyelv és írástudás legfelsőbb fokát művelni. Ehhez természetesen megfelelően szakképzett emberek kellettek, így a rendházfőnök és a rendi papok, lovagok mellett szükség volt elsősorban *custos*ra, azaz őrlovagra, aki az oklevelek pecsételéseért, biztonságáért és tárolásáért felelt. Másodszorban felmerült az igény egy *notarius*ra, vagyis a mai értelemben vett jegyzőre, aki mellett feltehetően *lector* vagy más néven olvasó is tevékenykedett, aki a hiteleshelyi oklevelek tartalmára felügyelt.⁷² A konventek az elkészített oklevelek szövegeit másolat formájában vagy úgynevezett regisztrumkönyvbe⁷³ másolva őrizték meg.

Szót kell ejteni még a pecsétről, amely a dokumentumok hitelességét volt hivatott bizonyítani. Sajnos Csurgó esetében, sem a rendház pecsétje, sem annak lenyomata nem maradt az utókorra, mert az idők során összetöredezett, erodálódott. A pecsét képén általában az adott konvent védőszentje szerepelt. A csurgói konvent pecsétje *antiochiai Szent Margitot* ábrázolhatta, hiszen maga a rendház is az ő nevét viselte.

A csurgói rendház hiteleshelyi szerepe a XIII. század második felében vált jelentőssé. Működését az első fennmaradt hiteleshelyi dokumentumtól tárgyaljuk, amely 1264-ből származik. Ebben IV. Béla parancsának eleget téve rögzítették a Zala megyei Bille helység határait.⁷⁴ Figyelembe véve a határleírásra való királyi felkérést biztos, hogy a konvent már

⁶⁹ Solymosi László: Hiteleshely. In: Korai Magyar Történeti Lexikon (9.-14. század) Főszerk. Kristó Gyula Budapest, 1994: 263.

Érszegi Gábor: Hiteleshely. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV. Középkor és korai újkor. Főszerk. Kőszegi Péter. Budapest, 2005: 141.

⁷⁰ Kőfalvi Tamás: A hiteleshelyek mint a magyarországi közjegyzőség előzményei. In: 700 éves a közjegyzőség Magyarországon (Szerk. Dr. Rokolya Gábor), MOKK, Bp. 2008: 12.

⁷¹ Johannita konventek az Árpád-korban: Fehérvár, Újjudvar, Pakrac, Sopron, Gyánt, Torda és Csurgó. In: Zsolt Hunyadi 2001: 256.

⁷² Kőfalvi Tamás: 22.

⁷³ Solymosi László 1994: 264

⁷⁴ Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új okmánytár VIII. Pest, 1861: 91-92.

1264 előtt is elláthatott hiteleshelyi tevékenységet, máskülönben az uralkodó nem adott volna ki feladatot egy ismeretlen konvent számára. Mindezt alátámasztja az a tény is, hogy 1261-ben a somogyi tizedperek során a rendház önállóan képviselte magát, vagyis már akkor megfelelő jogi ismeretekkel rendelkezett a konvent személyzete.

Összesen mintegy tizenkét oklevél maradt fent, amelyek tanúsítják a csurgói konvent hiteleshelyi működését. A dokumentumok egy része eredeti formában maradt ránk, mintegy hat darab. A további hat okirat közül hármat a királyi oklevelek említenek, kettő átírásban, egy tartalmi átírásban lelhető fel. (lásd „*A konvent oklevelei*” című táblázatot)

Az oklevelek tartalmi szempontból való rendszerezését alapul véve két csoportot különíthetünk el: a felvállalásokat (*fassiones*) és a jelentéseket (*relationes*). A felvállalások csoportjába azok a kiadványok tartoznak, amelyek a hiteleshely előtt szabad akaratukból megjelent felek között lévő magánvonatkozású jogi ügyeket foglalták írásba. A jelentések csoportjába pedig azok az oklevelek sorolandók, amelyek királyi parancsra készültek.⁷⁵

A csurgói konvent oklevelei közül összesen öt jelentés maradt fent, melyek a külső hiteleshelyi munka termékei. A legelső ilyen oklevél a már tárgyalt 1264-es határleírást tartalmazó okirat, melyet IV. Bélának készített a hiteleshely. Második honalapító királyunk uralkodásának utolsó évtizedében még további két ízben kérte fel a konventet. A két 1266-ban datált oklevél pár napos eltéréssel készült el, melyeknél mindkét esetben a veszprémi püspök volt a kedvezményezett fél. A november 20-án kelt okirat szerint Guillermus csurgói preceptor a Tátika hegyen lévő két vár és a hozzá tartozó birtokokba, majd három nappal később Egerszeg birtokába iktatta be a püspököt.⁷⁶ A másik két jelentés IV. László parancsára született meg, amelyek közül mindkettő eredetiben maradt az utókorra. Az 1274-re datált *relationes* egy a Dráva melletti *Netech* nevezetű birtok (mai Babócsa területén) határleírását tartalmazza,⁷⁷ míg az 1289-es okiratban *Ochuz* ispánt a „királyi halászok földjének” birtokbeiktatásával kapcsolatban tesz tanúbizonyságot.⁷⁸

A külső hiteleshelyi munka során a konvent emberei a jelentések elkészítése céljából a kedvezményezett fél költségén útra keltek, hogy a helyszínen hajtsák végre az uralkodó által kért feladatokat - a királyi ember kíséretében tanúbizonyságot tesznek - majd ezt követően a hiteleshelyre visszatérve elkészítették a jelentést az eljárásról, melyet aztán elküldtek a

⁷⁵ Dreska Gábor: Egyházi intézményeink közhitelű iratkiadásának középkori emlékei, In: 700 éves a közjegyzőség Magyarországon (Szerk. Dr. Rokolya Gábor), MOKK, Bp. 2008: 30-31.

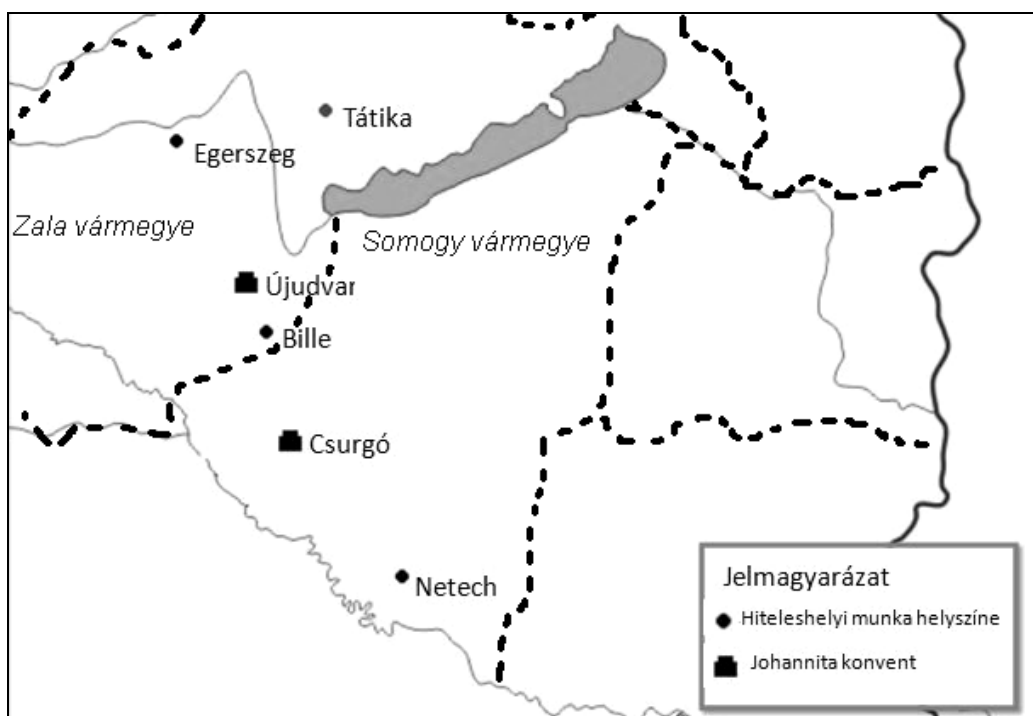
⁷⁶ Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica I. kötet 3. füzet, Budapest 1930: 456-457.

⁷⁷ Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár XI. Pest, 1873: 112.

⁷⁸ Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár IX. Pest, 1871: 506-507.

királynak.⁷⁹ A konventen kívüli munka jól jellemzi a hiteleshely hatáskörét. A térkép alapján megállapítható, hogy a csurgói konvent hatásköre Zala vármegyére és Somogy vármegye délnyugati részére terjedt ki. (lásd az alábbi térképen)

Konvent hatásköre a külső hiteleshelyi munka alapján⁸⁰

A felvállalások csoportjába tartozó dokumentumok legnagyobb része szintén birtokjogi eseteket tartalmaz, mivel ezek a nemesi magánjog legfontosabb részét képezték. Éppen ezért a XIII. században minden birtokkal kapcsolatos változást igyekeztek írásba foglalni.⁸¹ Mindezt a konventnél tett felvállalások is jól tükrözik. Összesen hét felvállalás maradt fent, amelyek javarészt adásvételi szerződést, határbejárást, birtokadományozást és birtokmegosztást tartalmaznak. A felvállalások során a Somogy vármegyei birtokosok és nemesek jelentek meg a konvent előtt, de egy ízben volt rá példa, hogy egy a zágrábi püspökség alá tartozó „*filia*” is kérvényezett hiteleshelyi dokumentumot.⁸²

Nem mehetünk el szó nélkül a konvent személyi háttere mellett. A hiteleshelyi oklevelek alapján azonban csak a preceptorokra, illetve 1269-ben a rendházfőnök

⁷⁹ Solymosi László 1994: 265.

⁸⁰ Saját készítésű térkép. A „Királyi halászház földje” pontos földrajzi elhelyezkedése ismeretlen.

⁸¹ Kőfalvi Tamás: 19.

⁸² Df. 286407. In. Collectio diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára (DL-DF 4.3) Szerk.: Rác György. Budapest, 2008.

helyettesének kilétére derül fény. Ugyanis a johannita konventek által kiadott dokumentumokban nem volt, vagy csak ritkán szerepelt a *lector*, az örlovag vagy éppen a *notarius* neve. Ez okból nem tudjuk pontosan hányan, s kik dolgoztak a csurgói konventben, de az előbb felsorolt tisztségeket mindenképpen betöltötték a konventben, másképpen nem működhetett volna. Bár a hiteleshelyi munka nagy felelőséget rótt a személyzetre, de ezzel együtt bevételeket is biztosított, főképpen a külső hiteleshelyi tevékenység elvégzése járt jelentősebb jövedelemforrással.⁸³ Az ebből szerzett bevétel pedig jól kiegészítette a birtokok utáni jövedelemforrásokat.

Összevetve más johannita konventek okleveleinek mennyiségével, elmondható, hogy a csurgói, a maga 12 oklevelével, a legtöbb hiteleshelyi dokumentumot kiadó konventek közé tartozott az Árpád-korban.⁸⁴ Az Anjou-korszakból azonban egyetlen okirat sem maradt fent, ami gyaníthatóan arra utal, hogy megszűnt a *loca credibilia* szerepe a rendháznak. Mindez azzal is magyarázható, hogy a közelben működő újudvari johannita, valamint a jelentősebb zalavári és somogyvári bencés konventek mellett már nem volt igény a csurgói rendház hiteleshelyi tevékenységére.

Persze nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy tovább folytatta közfeladatait a konvent, csak erre vonatkozólag nem maradtak fent feljegyzések. A század közepére azonban mindenképpen elveszthette hiteleshelyi tevékenységének a jogkörét. Nagy Lajos által hozott 1351. évi törvény III. törvénycikke értelmében ugyanis a kisebb konventeket megfosztották hiteleshelyi jogosítványtól.⁸⁵ Az uralkodó azért kívánta korlátozni a hiteleshelyek számát, mert a kisebb, közhitelű pecséttel rendelkező konventek a nemesség vagy az arisztokrácia befolyása alá kerültek, emiatt összesen 16 konventet fosztott meg pecsétjétől.⁸⁶

⁸³ Solymosi László 1994: 264.

⁸⁴ Fehérvár: 43, Újudvar 14, Sopron 6, Torda 4, Pakrac 3 és Gyánt 1 fennmaradt oklevéllel rendelkezik az Árpád-korban. In.: Zsolt Hunyadi 2010: 197.

⁸⁵ Érszegi Gábor: 142.

⁸⁶ Engel Pál- Kristó Gyula- Kubinyi András: Magyarország története 1301- 1526. Osiris Kiadó, Bp. 2006: 90.

***A konvent oklevelei táblázat*⁸⁷**

Oklevél datálása	Levéltári jelzet	Kiadása	F. forma	Megjegyzés
1264 k.	Dl. 566.	ÁUO VIII. 91-92.	Átírás	IV. Béla oklevele említi, zalavári konvent írta át 1372-ben
1266. 11. 20	Df. 200020.	Fejér, CD. IV. 3. 322	Tartalmi	IV. Béla oklevele említi
1266. 11. 23.	Df. 200021.	ZO. I. 48.	Tartalmi	IV. Béla oklevele említi
1269. 03. 05.	Df. 269944.	Kiadatlan	Eredeti	-
1274. 07. 06.	Dl. 889.	ÁUO IX. 112.	Eredeti	-
1278. 01. 13.	Df. 286407.	Kiadatlan	Eredeti	-
1286 k.	Df. 282166	ZO. I. 66.	Eredeti	-
1289 k.	Dl 1272.	ÁUO IX. 506-507.	Eredeti	-
1295 k.	Df. 247951	Tóth, 47-49.	Átírás	Veszprémi káptalan átírata 1295-ben
1297. 09. 26.	DL 61160	HO I. 91-92.	Tartalmi	III. András oklevele említi
1299. 04. 23.	Dl. 1527.	ÁUO XI. 156-157.	Eredeti	-
1294-1310. 08. 21. k.	Df. 230084.	ZSO V. 240.	Tartalmi átírás	Garai Miklós nádor 1408-as oklevelének tartalmi átírása 1415-ből

A táblázatban használt rövidítések:

- ÁUO Wenzel G. Árpádkori új okmánytár VIII-XI. Pest, 1861-1873.
 Fejér Fejér Gy. Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IV. 3. Buda 1829.
 HO Nagy I. et. al.: Hazai Okmánytár I. Győr, 1865.
 Tóth Tóth P.: Somogy megyére vonatkozó oklevelek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltárban.
 In: Somogy megye múltjából 15. Szerk.: Kanyar J. Kaposvár, 1984.
 ZO Nagy I. et. al.: Zala vármegye története. Oklevéltár I. Bp., 1886. Id.: Harminc nemzedék vallomása
 Somogyról I. Szerk.: Kanyar J. Kaposvár, 1989. Hiteleshelyi oklevelek I. Tót P. fordítása.
 ZSO Mályusz E. – Borsa I.: Zsigmondkori oklevéltár V. Magyar
 Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 27. Bp., 1997.

⁸⁷ Saját készítésű táblázat

A csurgói rendház évei az Anjou korban

Az Árpád-ház kihalása utáni interregnum és az azt követő kiskirályok elleni harcok időszakában a lovagrendi konventek állandó támadásoknak voltak kitéve. A johanniták az oligarchák elleni küzdelemben az itáliai Anjou-dinasztiából származó *Károly Róbertet* támogatták, aki királlyá választása után nem maradt hálátlan a rend tagjai iránt.⁸⁸ Ebből a kegyből a csurgói rendház is részesült, hiszen az uralkodó megerősítette II. András csurgói földvására és a „királyi kanászok földjére” vonatkozó 1217-es oklevelének rendelkezéseit.⁸⁹

A pápa 1312-ben megszüntette a templomos rend működését, birtokaikat pedig többnyire a johanniták örökölték meg.⁹⁰ Magyarországon azonban a templomos birtokok kezdetben a király kezébe kerültek, s mint királyi adományt kapták meg a johanniták.⁹¹ Így jutott a rend birtokába Vrána, amelyről a későbbi évtizedekben a rendtartományt elnevezték vránai perjelségnek.

A XIV. századtól a magyar-szlavón rendtartomány házainak többsége a Dráván túli területekre koncentrálódott, köszönhetően a templomos birtokok elnyerésének, valamint a perjelség északabbra lévő rendházak eltűnésének.⁹² (lásd a 2. számú mellékletet.)

Ezek az események mindenesetre tovább erősítették a rendház zavartalan és folyamatos fejlődését. Hiteleshelyi dokumentumok hiányában a csurgói preceptorokkal a tartományi gyűlések fennmaradt okleveleiben találkozhatunk, ami bizonyítja, hogy tevékeny szerepet játszottak a rendtartomány szervezésében. Erre utal, hogy *Ambrus* rendházfőnököt és a gora-i rendház preceptorát megbízták annak kivizsgálásával, hogy a rend birtokai közül melyek hasznosabbak és melyek idegeníthetők el.⁹³

Minderre azért kerülhetett sor, mert XXII. János pápa engedélyezte a johannitáknak a kevésbé jövedelmező birtokok elidegenítését. A megbízott preceptorok az 1326. április 24-én Pakracon tartott káptalanon a Szentlőrinc nevű birtok elidegenítésére tettek javaslatot, ám a káptalan vezetői csupán haszonbérbe adták a birtokot.⁹⁴

⁸⁸ Reiszig Ede: Róbert Károly és a János lovagrend. In: Századok, 1903: 519.

⁸⁹ Fejér György VIII. 2.: 588-589.

⁹⁰ Patek Ferenc: 33-34.

⁹¹ Reiszig Ede 1925: 78.

⁹² Hunyadi Zsolt 2002: 64.

⁹³ Blazovich László-Géczi Lajos: Anjou-kori Oklevéltár. X. 1326. Budapest–Szeged, 2000: 109.

⁹⁴ Blazovich László-Géczi Lajos: 111-112.

Ambrus testvért *Marcuchius* váltotta a csurgói preceptori tisztségében, aki az 1329. november 25-ei tartományi gyűlés vendéglátója volt. A Csurgón összegyűlt rendi méltóságok *Filippo de Gragnana* perjel elnökletével újabb birtokot adtak haszonbérbe.⁹⁵

A következő ismert tartományi káptalant már *Pierre Cornuti* perjel vezetésével tartották a bélai várban, ahol a csurgói preceptor is megjelent, *Treullus* személyében. Három évvel később a perjel Csurgón tartózkodott, ahol a rendházzal kapcsolatos oklevelet bocsátott ki. Az 1339. december 9-én datált okirat⁹⁶ értelmében a Pierre Cornuti három évre *Lendvai Miklós* zalai ispánt nevezi ki a rendház és a hozzá tartozó birtokok gubernátorává.⁹⁷

Mindenesetre a csurgói birtok kezelésére kapott engedély 1342 után nem került meghosszabbításra. Azonban a későbbi évtizedekben vele, valamint fiaival egy birtok haszonbérlete kapcsán többször kapcsolatba került a rendház.

A század közepén *Guillermus de Altaniz* foglalta el a csurgói preceptori pozíciót, aki minden bizonnyal rosszul gazdálkodott a birtok javaival, hiszen a dubica-i rendházfőnökkel közösen 35 márka adósságot halmozott fel a már ekkor szlavón banként tevékenykedő Miklós kárára.⁹⁸

Eközben a XIV. század közepére a perjelség rendházai egyre nagyobb függésbe kerültek Vránával szemben, mivel a perjel központosítani akarta hatalmát a tartományon belül. Ez a változás a csurgói rendházban is érezhető volt annak ellenére, hogy az 1366 és 1390 közötti időszakban a rendház jelentős szerephez jutott a perjelségen belül. Ebben a két évtizedben ugyanis a csurgói preceptorok viselték a perjeli, valamint az alperjeli címeket, így a rendház szerepe felértékelődött. Már a fent említett Baudon perjel élete utolsó éveit Csurgón töltötte, helyettese pedig az a *Raymond de Beaumont* volt, aki a csurgói preceptor tisztséget is ellátta.⁹⁹ Ők közösen szálltak harcba Kanizsai Miklóssal a rendházhoz tartozó Berény nevű birtokper okán, melyet végül az utóbbi kaparintott meg, mivel Berény nem szerepelt III. Béla rendnek írt adománylevelében.¹⁰⁰ A perjel halálát követően Raymond került a helyére, az ő tisztségeit pedig *Arnold de Beaumont* vette át.¹⁰¹ A frissen kinevezett perjel 1374. szeptember 8-án Csurgón tartotta a tartományi gyűlést, melyen átírta elődje oklevelét, s a haszonbérbe

⁹⁵ Almási Tibor: Anjou-kori Oklevéltár. XIII. 1329. Budapest–Szeged, 2003: 368-369.

⁹⁶ Nem teljesen tisztázott, az a körülmény, hogy az 1339-ben Csurgón kiállított oklevél tartományi káptalanon született-e meg. A birtokok bérbeadása kizárólag rendi gyűléseken kerülhetett sor, így valószínűleg ez esetben Csurgón 1339-ben tartományi káptalant tartottak.

⁹⁷ Solymosi László: A földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon. Argumentum, Budapest, 1998: 258–259.

⁹⁸ Reiszig Ede 1906: 37.

⁹⁹ Hunyadi Zsolt 2006: 204.

¹⁰⁰ Horváth József 2009: 27-28.

¹⁰¹ Hunyadi Zsolt 2006: 204.

adott birtokokról intézkedett.¹⁰² Ez volt az utolsó csurgói rendházban tartott tartományi káptalan.

Az 1378. évben bekövetkezett egyházszakadás azonban kihatott a vránai perjelség belügyeire is. Raymond helyett *Palizsnai Jánost* nevezték ki perjelnek, aki az első magyar volt ebben a tisztségben. A rendtartományban bekövetkezett ellentétek a tartomány előjáróinak folyamatos cserélődését eredményezték, köszönhetően annak, hogy a magyar király beavatkozott a rend belügyeibe.¹⁰³ A kaotikus helyzetben a csurgói preceptor tisztséget Raymond és Arnold de Beaumont felváltva viselte. Neveiket az okiratok 1384-ben említik utoljára, amikor Raymond de Beaumont-t ismét perjellé választották. Arnoldot a nápolyi generális káptalanon tíz évre megerősítették alperjeli és csurgói preceptor tisztségében.¹⁰⁴ Arnold de Beaumont volt az utolsó ismert rendházfőnök Csurgón, a század végétől semmilyen forrás nem jelölt más preceptort Csurgón.

A rendház preceptorainak névsorát áttekintve jól látszik, hogy a XIV. század első felében itáliai származásúak viselték a rendházfőnöki tisztséget. Mindez Károly Róbert uralkodásának hatása, akinek uralma idején tömegesen jelentek meg az itáliaiak a magyar-szlavón rendtartományban.¹⁰⁵ A század második felétől már francia származásúak töltik be a csurgói preceptor címet.

¹⁰² Fejér György IX. 4.: 614-615.

¹⁰³ Hunyadi Zsolt 2006: 204.

¹⁰⁴ Anthony Luttrell: The Hospitallers in Hungary before 1418: Problems and sources. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, 2001: 275.

¹⁰⁵ Zsolt Hunyadi 2010: 150-151.

A csurgói rendház vezetőinek névsora az Anjou korban¹⁰⁶

Preceptorok névsora	Okleveles említés	Megjegyzés
Ambrus	1326	-
Marchucius	1329	-
Treullus	1336	-
Hahóti Miklós ¹⁰⁷	1339-1341	zalai ispán királyi lovászmester
Guillermus de Altaniz	1355-1363	bélai várnagy (1350- 1376) szentmártoni (1361-1376) és glogovnicai preceptor (1361)
Raymond de Beaumont	1366-1375	alperjel (1373), perjel (1374-1381)
Arnold de Beaumont	1375-1378	alperjel (1376)
Raymond de Beaumont	1378-1384	perjel (1374-1381)
Arnold de Beaumont	1384	alperjel, udvarhelyi és dubiczai preceptor (1384)

¹⁰⁶ Saját készítésű táblázat

¹⁰⁷ Nem viselt preceptori tisztséget, a birtok gubernátora volt.

Haszonbérlok és területi viták

Az előzőekben már érintőlegesen szóba kerültek a csurgói preceptorium birtokainak haszonbérbe adása, valamint a berényi birtok körül kialakult viták. Ezeket a meglévő források segítségével a következőkben részletesen megtárgyaljuk, mellyel betekintést nyerhetünk a rend egyedi birtokgazdálkodásának jellemzőibe.

A johannita preceptoriumok alapvető és elsődleges célja a legjövedelmezőbb birtokgazdálkodás kialakítása volt. Éppen ezért a preceptor egyik fő feladata volt a meglévő földterületek hasznosítása, mint a termelés megszervezése, vagy adott esetben a földek bérbe adása.¹⁰⁸ Ez utóbbira általában akkor került sor, ha a területet nem volt kivel megműveltetni,¹⁰⁹ de a XIV. századra már általánossá vált az a szokás, hogy a rendet valamilyen formában támogató világi személyeknek meghatározott időre virágzó birtokokat adtak kezelésbe.¹¹⁰ Ezzel találkozhatunk a csurgói preceptorium esetében is.

A már az előzőekben tárgyalt 1339-es oklevélben Lendvai Miklós kapta meg a csurgói birtok kezelését. Mindez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a preceptor gazdasági feladatát átruházták egy világi személyre, azonban a rendházfőnöki tisztség és az ahhoz kapcsolódó feladatok természetesen a preceptor kezében maradtak. Ennek értelmében a Hahóti nemzetségből származó zalai ispán kezelhette a Csurgó javait. A perjel az okiratban pontosan lefekteti, hogy milyen jogokat kap a gubernátor, és ezzel elejét vette például a rendházhoz tartozó jobbágyság kizsákmányolásának. A jobbágyság minden évben 4 márka censust fizettek, melyek teljesítésére Húsvétkor került sor. A descensust, azaz a megszállást¹¹¹ terményekben lehetett megváltani.¹¹² Miklós ispán a súlyosabb bűnesetekre kirótt birság egyharmadát illette meg, a kétharmad pedig a preceptor kezébe került. Az ispán által kinevezett bírónak pedig ajándékkal tartoztak a jobbágyság, melyeket Húsvétkor és Karácsonykor portánként kötelesek voltak kiszolgáltatni.¹¹³

Az okirat Miklós ispánt a rend gyámjaként (tutor) tünteti fel, ami arról tanúskodik, hogy fontos szerepet tölthetett be a rendtartomány életében. Érdemes ezért megvizsgálni karrierjét, hiszen a zalai ispán tisztség mellett 1323-tól már az udvari aula tagja volt: udvari

¹⁰⁸ Hunyadi Zsolt 2005: 45.

¹⁰⁹ Hunyadi Zsolt 2005: 46.

¹¹⁰ Hunyadi Zsolt 2002: 57.

¹¹¹ A descensus a tulajdonképpen szállásadó, amely során a jobbágyság eltartották a földbirtokost, amikor az a helyszínen megszállt. In: Solymosi 1998: 55.

¹¹² A csurgói birtokon élő jobbágyság a következő terményekkel váltották ki a descensust: 1 szarvat eresztett borjú, 10 csirke, 2 lúd, 1 köböl bor és 2 köböl takarmány. In: Piti Ferenc: Anjou-kori Oklevéltár XXIII. 1339. Budapest-Szeged 1999: 336.

¹¹³ A kirendelt bíró a porták után 1 kenyér és 8-10 kappan beszédésére jogosult. In: Piti Ferenc: 336.

ifjú, királynéi lovászmester, majd 1343-tól horvát-szlavón báni tisztséget is betöltött.¹¹⁴ Elképzelhető, hogy a "tutor" jelzöt azért kapta, mert a johannita rend ügyeit képviselte a királyi udvarban, bár mindez feltételezés, hiszen erre utaló feljegyzések nem állnak rendelkezésre.

A következő ismert bérbeadás alkalmával *Baudon Cornuti* perjel a csurgói preceptoriumhoz tartozó Senta nevű birtokot 1360-ban élethossziglan haszonbérbe adta Lendvai Miklós fiainak: Istvánnak, Jánosnak, Miklósnak és Lászlónak.¹¹⁵ A haszonbérlet majd két évtizeden át tartott (1360-1377), melyet összesen kilenc oklevélben lehet nyomon követni. A bérlőknek évi 5 márkát kellett fizetniük Szent Mihály ünnepéig a perjelnek. Baudon a tizedet követelte és évente egy descensusra is igényt tartott, azonban ezt rendre megváltották a bérlők: eleinte 80 dénárral,¹¹⁶ majd a későbbiekben már 50 dénárért¹¹⁷ váltották ki.¹¹⁸ A megszállásra a perjel mellett a csurgói preceptor is igényt tarthatott. A rendtartomány vezetője az igazságszolgáltatás jogát a vérontásra, gyűjtogatásra és lopásra fenntartotta, ezt nem lehetett kiváltani. A haszonbérleti szerződés mindaddig érvényben maradt, míg a bérlők hűségesei maradtnak a rend iránt. A szerződés feltételeit 1371-ben megváltoztatták, ekkor ugyanis már csak István és János bérelte a szentai birtokot, melynek bérleti díját 14 márkára emelte a perjel. Ennek befizetésére két részletben került sor: Szent György és Szent Mihály ünnepén. További változást jelentett az is, hogy a bérleti díj teljesítéséről nem a perjeltől, hanem a csurgói preceptortól kaptak igazolást.¹¹⁹

Az Anjou korszakban egyetlen esetben találkozunk a csurgói preceptorium és világi személy közötti konfliktusra, melynek tárgyát természetesen a korban a pénznél is nagyobb értékkel bíró birtok miatt alakult ki.

Berény és Csurgó közti terület okán 1373-ban a rendtartomány mestere Baudon Cornuti és a Kanizsai család között alakult ki határvita. Kanizsai Miklós megvette a berényi birtokot, melynek beiktatására a somogyi konvent küldött ki hiteles embert. A birtok határbejárását csak Berény és Csurgó között nem tudták elvégezni, mert a perjel egy alkalommal sem jelent meg.¹²⁰ Helyette a csurgói preceptor ment ki a határbejárásra, de a

¹¹⁴ Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457. II. Bp. 1996: 94.

¹¹⁵ Hunyadi Zsolt: Prediálisok, haszonbérlők: johannita birtokgazdálkodás a 13-14. században. In: *Medievalisztikai tanulmányok. A IV. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai.* Szerk. Marton Szabolcs, Teiszler Éva, Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2005: 54-55.

¹¹⁶ 1363-ban In: Hunyadi Zsolt 2005: 55.

¹¹⁷ 1366 és 1368-ban In: Hunyadi Zsolt 2005: 55.

¹¹⁸ Raymond de Beaumont perjelsége idején 1374-ben a Csurgón tartott káptalanon felmentette a szentai birtokot bérlő Lendvaiaikat a descensus fizetése alól. In: Hunyadi Zsolt 2005: 55.

¹¹⁹ Hunyadi Zsolt 2005: 55.

¹²⁰ Borsa Iván: A Somogyi Konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1371-1380. In: *Somogy megye múltjából* 30. Szerk.: Bösze Sándor. Kaposvár, 1999: 16-17.

somogyi konvent a perjel hiánya miatt minden esetben elhalasztotta az érintett birtokhatár bejárását.¹²¹ Időközben személyi változás történt a perjeli székben, 1374-ben a csurgói rendházfőnök Raymond de Beaumont lett az új tartományi mester, de a vitás birtok helyzete tovább sem oldódott meg. Eközben a Kanizsaiak megszállták a vitás határrész melletti területet, ami miatt Arnold de Beaumont csurgói preceptor, hatalmaskodással vádolta meg az új szomszédokat.¹²² A határvita miatti helyzet már kellemetlenné vált mindenki számára, amikor 1377-ben Arnold, mint alperjel a határbejáráson bemutatta III. Béla 1193-as adománylevelét.¹²³ Az okiratból kiderült, hogy a vitás területész nem tartozott a csurgói birtokhoz. Ezért az alperjel visszavonta a hatalmaskodás vádját, s így a vitás terület négy év után a Kanizsai család tulajdonába került.

A csurgói preceptorium területének nagysága tehát az említett területtel mindenképpen csökkent. Az Anjou korra vonatkozólag sem állnak rendelkezésre részletes birtokösszeírások. Annyi bizonyos, hogy az Árpád korhoz hasonlóan az adományban kapott birtokok, valamint Udvarhely¹²⁴ továbbra is a preceptorium részét képezték. A XIV. század végén további birtokokat is találunk: Szentá,¹²⁵ Bocskád, Malatka, Nagymarton.¹²⁶ *(lásd az alábbi térképet)*

¹²¹ Borsa Iván 1999: 17.

¹²² Borsa Iván 1999: 29.

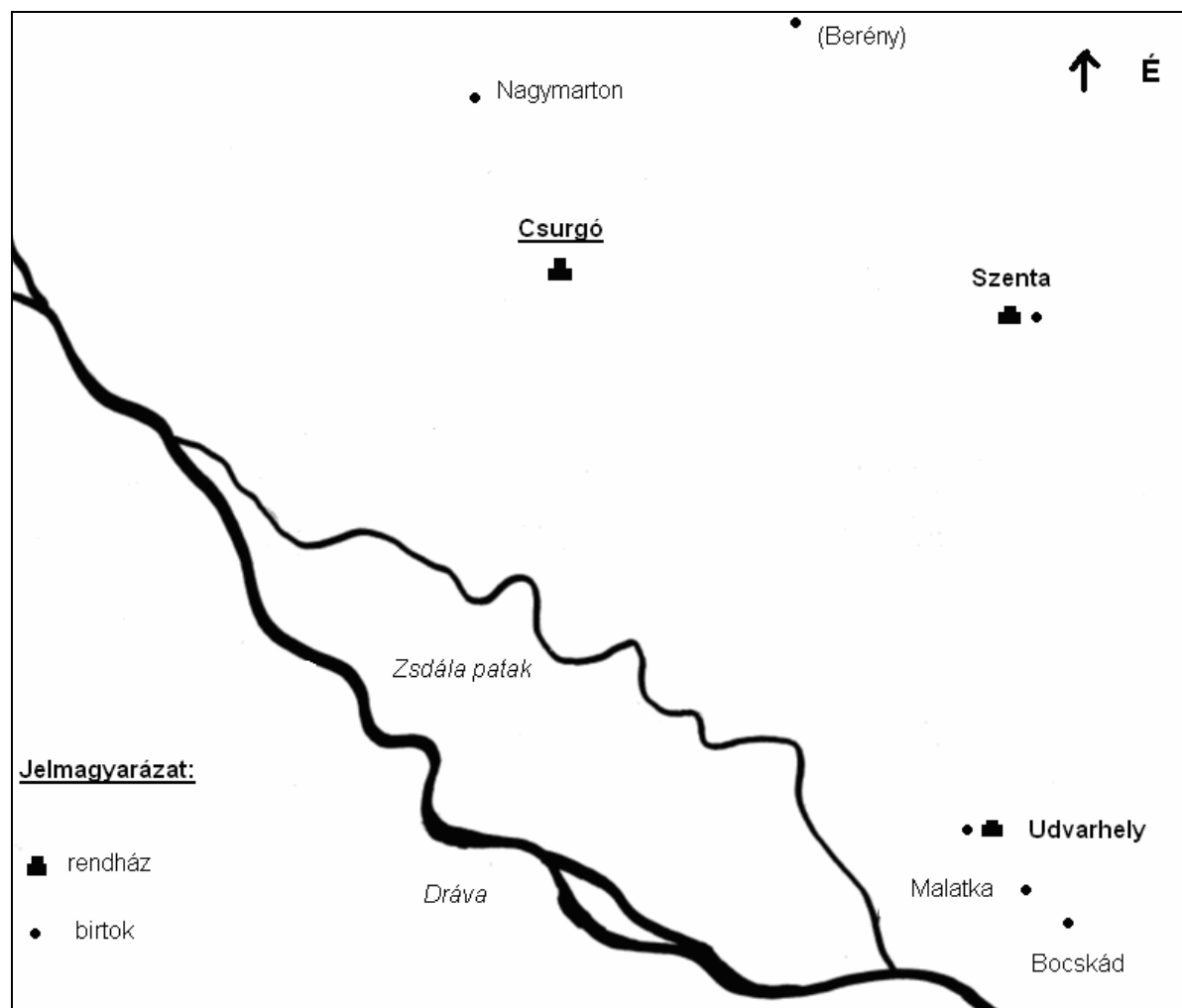
¹²³ Borsa Iván 1999: 32.

¹²⁴ Zsolt Hunyadi 2010: 132.

¹²⁵ A tárgyalt haszonbérbeadásnál találkozunk vele 1360-ban.

¹²⁶ DL. 8617. Collectio diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára (DL-DF 4.3) Szerk.: Rácz György. Budapest, 2008.

*A csurgói preceptorium birtokai a XIV. században*¹²⁷

¹²⁷ Saját készítésű térkép

Csurgói preceptoriummal kapcsolatban felvetődött kérdések

A legújabb kutatásoknak köszönhetően a csurgói preceptorium területén további két rendház kilétére is fény derült, melyekről már részben volt szó, de részletesebb bemutatást érdemelnek. Annál is inkább, mert a szakirodalom Udvarhelyet és Szentát is preceptoriumnak tartja.¹²⁸

Udvarhely a forrásokban első ízben mint tartozék szerepel 1269-ben. Majd az 1275-ös tartományi káptalanon a házigazda Boraldy Hugó csurgói preceptor és alperjel neve mellett ott található az udvarhelyi preceptor tisztség is „*fratre Vgone Boraldy Preceptore de Chorgo et de Vduorheel*”¹²⁹ Az Árpád korra vonatkozóan nem találunk több említést, sem az udvarhelyi rendházzal sem preceptoráról. A XIV. század elején az 1329-es rendi káptalanon részt vett preceptorok névsorában újra fellelhető az udvarhelyi preceptor tisztség, *Giovanni de Malaragione* személyében.¹³⁰ A következő évek adatai szerint Udvarhely 1350-ben és 1380-ban, mint possessio szerepel csak, de négy évvel később már említik a preceptorát.¹³¹ 1384-ben Arnold de Beaumont a csurgói, dubicai és az udvarhelyi preceptor tisztséget tölti be,¹³² míg a XV. században már csak a csurgói uradalom birtokaként tartják számon. Az udvarhelyi preceptor címet az adatok szerint ugyanaz a személy viselte, mint a csurgóit, kivéve 1329-ben, amikor Csurgón tartottak káptalant.

A szentai rendházzal kapcsolatban először 1326-ban találkozunk, amikor Bolognai Bertalan szentai szerzetes részt vett a Pakracon tartott rendi gyűlésen. A káptalanon azért vett részt, mert Ambrus csurgói preceptorral egyetemben, ő is részt vett a rendi birtokok felmérésében.¹³³ A következő, s egyben utolsó adat 1345-ből való, amikor a szentai rendház szolgált a tartományi káptalan színhelyül, „*domo nostra de Zanta*”¹³⁴ A későbbi években már a csurgói preceptorium birtokaként szerepel, amint azt mutatja az 1360-1377 közötti hasznóbérbeadása is. Az adatokból jól kitűnik, hogy Szentá rendházfőnökére nincsen semmilyen feljegyzés, sőt amikor a rendi birtokok felülvizsgálatát tartották, Bolognai Bertalan volt az egyetlen aki, mint conventualis, azaz rendtag, szerepel a preceptorok között.

¹²⁸ Zsolt Hunyadi 2010: 52.

¹²⁹ Wenzel Gusztáv IX. Pest, 1871: 128

¹³⁰ Almási Tibor 1329: 368.

¹³¹ Zsolt Hunyadi 2010: 132.

¹³² Hunyadi Zsolt 2002: 74.

¹³³ Blazovich László-Géczi Lajos 2000: 111-112.

¹³⁴ Zsolt Hunyadi 2010: 151.

A Szentán tartott rendi gyűlésen sem derül fény a házigazda rendházfőnökre. Érdekes az a tény is, hogy 1360-ban már haszonbérbe adják a birtokot, mely azt jelenti, hogy a rendház a korábbi időkben már megszűnt.

A fentiekből kiderül, hogy Szentá és Udvarhely nem biztos, hogy önálló preceptoriumok voltak. Sokkal valószínűbb, hogy mindkét rendház a csurgói preceptorium alá tartozott, hiszen egy preceptorium alá nemcsak a rendház és a hozzá tartozó területek tartoztak, hanem ispotályok, várak és természetesen más rendházak is. A csurgói birtoktest nagy kiterjedése okán lehetséges, hogy az átláthatóbb szervezés érdekében három részre (három rendház közvetlen környezete) osztották fel a csurgói preceptoriumot.

Udvarhely esetében azonban találunk önálló preceptort 1329-ben, mely arra enged következtetni, hogy volt időszak, amikor elszakadt Csurgótól. Figyelembe kell vennünk azt a körülményt, hogy Károly Róbert uralmának ideje alatt, tömegesen jelentek meg az itáliai származású rendtagok a magyar-szlavón rendtartományban.¹³⁵ A itáliai rendtagok jelentős száma azt eredményezhette, hogy az egyes preceptoriumokban lévő kisebb rendházakat az Itáliából érkezőkkel töltötték fel. Szentá esetében is ez játszódhatott le, 1326-ban Bolognai Bertalan volt az első és egyetlen ismert rendtag, talán a rendházzal azért nincsen több feljegyzés, mert az itáliai hullám során jöhetett létre, s annak elmúltával rövid időn belül meg is szűnt. Ezt alátámasztandó, hogy az itáliai rendtagok Nagy Lajos uralkodása idején már jóval csekélyebb számban voltak jelen a magyar perjelségben, a XIV század második felétől újra a francia származásúak állnak a rendházak élén.¹³⁶

¹³⁵ Zsolt Hunyadi 2010: 151-152.

¹³⁶ Példaként említhetjük magát a csurgói preceptor címet viselő neveit 1355-től Guillelmus de Altaviz, valamint a két Beaumont: Raymond és Arnold.

A rendház megszűnése és átszervezése

A XIV. század végén a vránai perjelségre nehéz idők jártak: a már említett egyházszakadás mellett újabb nem várt esemény következett be. Nagy Lajos 1382-es halála után belpolitikai harcok alakultak ki, amelyekben a rendtartomány negatív szerepet vállalt. Palizsnai János is részt vett Mária királynő elrablásában, mi több, johannita csapatokat vezényelt Luxemburgi Zsigmond ellen.¹³⁷ A Mária kiszabadítására indult hadjárat útvonala Csurgón át vezetett, ahol 1387. január 7-én Zsigmond oklevelet fogalmazott meg, amelyben a sárvári polgárok és telepések harmincad alóli mentességéről rendelkezik.¹³⁸ A lázadás leverését követően gyökeres változások történtek a rendtartományon belül: Palizsnait megfosztották tisztségétől, s ettől kezdve a magyar uralkodó beleszólhatott a perjelség ügyeibe, így magát a perjeleket is a mindenkori király nevezte ki. Sőt a tartomány központját, Vránát is elvesztették a lovagok, amely 1409-ben végleg a velencei köztársaság kezébe került.¹³⁹

A magyar-szlavón rendtartomány viharos időszakában Csurgó helyzete továbbra is kedvező maradt. Erre enged következtetni Luxemburgi Zsigmond 1405. november 24-én datált kiváltságlevele, amelyben mezővárosi rangot adományozott Csurgónak. Az oklevél tartalma szerint: a vránai perjelséghez tartozó település polgárai és telepesei mindazon szabadságokat, kiváltságokat, törvénykezési és bíraskodási jogokat megkapták, melyekkel Segesd mezőváros lakosai már rendelkeztek. A dokumentum azonban nem részletezi, miben álltak ezek a jogok, csupán azt mondja el, hogy az uralkodó ezeket a kiváltságokat örök időkre és örökletesen adományozta Csurgó polgárainak és telepeseinek.¹⁴⁰ A korábbi szakirodalmak, helytörténeti munkák a kiváltságlevelet november 28-ra datálják, hivatkozva az okmánytárakban való kiadásra,¹⁴¹ amiben viszont tévesen közölték a dátumot, helyesen: *octavo kalendas decembris*, azaz november 24.¹⁴² A mezővárosi rang elnyerése biztosította Csurgó és birtokainak zavartalan fejlődését.

A csurgói rendház a XV. századi feljegyzésekben egy esetben fordul elő, amikor 1431-ben birtokait¹⁴³ a szomszédos Zákán-i László elfoglalta.¹⁴⁴ Ez az adat volt az utolsó a

¹³⁷ Reiszig Ede 1925: 127-128.

¹³⁸ Fejér György: X. 1.: 351-352.

¹³⁹ Hársing László – Kozák Károly: A johanniták a középkori Magyarországon. In: Világosság, 11. szám 1979: 697.

¹⁴⁰ Fejér György X. 4.: 389-390.

¹⁴¹ Mályusz Elemér – Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár II. Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 3. Bp., 1956: 528.

¹⁴² DL. 9094. Collectio diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára (DL-DF 4.3) Szerk.: Rácz György. Budapest, 2008.

¹⁴³ Sziget, Bodafalva és Bálványos In. Borsa Iván 2002: 31.

csurgói konventtel kapcsolatban, ami azt sejteti, hogy a XV. század közepére a domus megszűnt. A csurgói preceptorium elvesztve önállóságát beleolvadt a várnai perjelség birtokai közé. Csurgó és a hozzátartozó területek, azaz a preceptorium fennmaradt, de a XV. századi forrásokban már, mint uradalomról beszélhetünk, amelynek irányítását továbbra is a lovagok látták el. Azonban a kétszáz évig működő rendház végleg elvesztette létjogosultságát, szervezetileg megszűnt, így a megmaradt épületegyüttest kastéllyá alakították át,¹⁴⁵ amely az uradalom központja lett. A vránai perjelséghez tartozó csurgói uradalom birtokairól több forrás áll rendelkezésre a XV. században. 1454-ben összesen 28 település tartozott az uradalomhoz, amelyek közül Csurgó töltötte be a központi státuszt. Csurgó mellett a mai napig létező helységek: Csurgónagymarton, Szentá, Porrogszentkirály, Tarany valamint Somogyudvarhely. A többi falu jelentős hányada a mai települések részeként él tovább: Alsók, Csente, Sarkad Csurgóhoz csatolva, Almád és Vente Csurgónagymarton, Bocskád, Iváncfa, Kétnyár, Malatka, Szemere és Vöcsönye Somogyudvarhely településrészeként. Pápa és Pottyand Porrogszentkirályon és Sziget Gyékényesen található. A falvak másik része vagy eltűnt (összesen három) vagy kihalt: Jákófalva, Orbánfalva és Pósafalva a mai Tarany területén volt megtalálható, csakúgy, mint Bálványos, Bodafalva, amelyek Csurgótól délnyugatra helyezkedtek el.¹⁴⁶ (lásd a „Csurgóhoz tartozó birtokok a XV. században” térképet.)

A csurgói uradalom – kiterjedésének köszönhetően – a vránai perjelség Dráván inneni területén az egyik legértékesebb birtokegyüttes volt, így nem meglepő, hogy a perjelek kiemelten kezelték s többször megfordultak az uradalmi várkastélyban.¹⁴⁷

Csurgó korban való fejlettsége és gazdagsága ellenszenvet válthatott ki Somogy vármegye nemesei körében, ugyanis a vármegye kérvényezte Mátyás királynál, hogy szüntessék meg az egyházi oppidum vámjogát. A kérvény hatására az uralkodó az 1471. évi XXX. törvénycikkben megszüntette a település e privilégiumát.¹⁴⁸ Fejlettsége s központi szerepe azonban továbbra is megmaradt: az 1494. évi adóösszeírás alkalmával a csurgói uradalom összesen 416 portával rendelkezett, mellyel a leggazdagabb uradalmak közé tartozott a perjelségben.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Borsa Iván: A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban. 1421-1440. In: Somogy megye múltjából 33. Szerk.: Szántó László, Kaposvár, 2002: 31.

¹⁴⁵ Pál Engel: The Estates of Hospitallers in Hungary at the End of the Middle Ages. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, 2001. 296.

¹⁴⁶ Pál Engel 2001: 296.

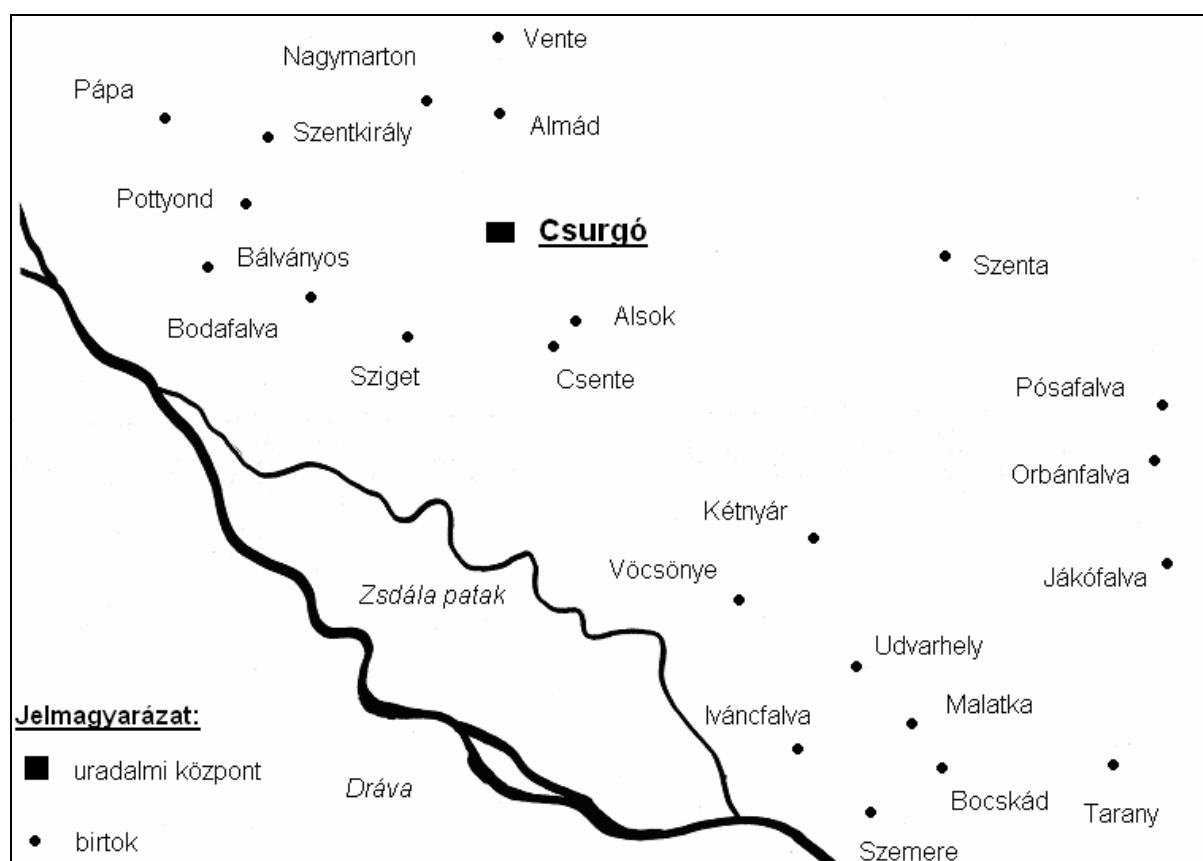
¹⁴⁷ Reiszig Ede: 1925-1928:

¹⁴⁸ Corpus Iuris Hungarici (Magyar Törvénytár) (1000-1526). Szerk.: Márkus D. Bp. 1899.

¹⁴⁹ Pál Engel 2001: 296.

A mohácsi vészt követő években az akkori perjel, *Tahy János* nem tudta összefogni a perjelséget, ezért a birtokok többségét zálogba adta.¹⁵⁰ Erre a sorsra jutott Csurgó is, melynek birtoklásáért a török veszedelem kapujában Zrínyi Miklós és Török Bálint harcolt egymással.¹⁵¹ Ezzel az eseménnyel lezárult a johannita rend több mint három évszázadon tartó csurgói története.

*Csurgóhoz tartozó birtokok a XV. században*¹⁵²

¹⁵⁰ Rászlai Tibor: Johanniták a középkori Somogy megyében. In. Somogy, XIV. évf. 6. szám, 1986: 84.

¹⁵¹ Horváth József: 32.

¹⁵² Saját készítésű térkép Engel Pál nyomán. In. Engel Pál: Magyarország a középkor végén. MindMap. CD-ROM Kiadó: Térinfo Bt.; MTA Történettudományi Intézet 2001.

Összegzés

A csurgói johannita rendház történetének monografikus módon való bemutatása, a teljesség igénye nélkül feltárta a rendház több mint háromszáz éves történetét. Az új kutatási eredményeknek köszönhetően megállapítható, hogy a csurgói rendház 1217/1226 – 1431-ig állt fent. A témával kapcsolatos valamennyi forrás felhasználásra került, amely látható a konvent hiteleshelyi szerepének bemutatásával. A királyi felkéréseknek köszönhetően nemcsak Somogy vármegyében, hanem azon túl is végezhetette hiteleshelyi tevékenységét a rendház. Ráadásul előkerültek olyan dokumentumok, amelyeknek köszönhetően további két hiteleshelyi eljárást tudunk a csurgói konventre bizonyítani, valamint a preceptorok sora is egy névvel tovább bővült. Előfordulhat azonban, hogy még lappanganak valahol a konventtel kapcsolatos oklevelek, melyek még nem ismertek számunkra.

Csurgó johanniták előtti korszakának történései a meglévő források felülvizsgálatával sikeresen megtörténtek. Ezek során kiderült, hogy a település az Árpád-korban királyi birtok volt, egészen a johannita lovagok letelepedéséig. A csurgói preceptorium birtokainak korszakonkénti lebontásával a gyakorlatban láthatjuk, milyen gyorsan fejlődő birtoknak számított a vizsgált korszakokban.

A preceptorium területén belül további két rendház létrejöttének történéseit és preceptoriumi rangját vizsgálva - szakítva a szakirodalmakkal - megállapíthatjuk, hogy Szentábrahámon nem beszélhetünk önálló preceptoriumról, míg Udvarhely esetében csupán időszakos önállóságot gyanítunk.

A csurgói johannita rendház történetének kutatási eredményei hozzájárulnak a dél-somogyi térség és a magyar-szlavón rendtartomány történelméhez. A csurgói preceptorok közül többen viselték az alperjeli címet: Boraldy Hugó, Raymond de Beaumont és Arnold de Beaumont, sőt Raymond a perjeli tisztséget is betöltötte. A település és a rendház fejlettségét pedig mi sem bizonyítja jobban mint, az a tény, hogy Csurgó négy alkalommal látta vendégül a perjelség vezetését a rendi káptalanok alkalmával. Ezekből az adatokból megállapítható, hogy a csurgói rendház tevékeny szereplője, és alakítója volt a perjelség történelmének.

Bibliográfia

Források:

- Almási Tibor: Anjou–kori Oklevéltár. XIII. 1329. Budapest–Szeged, 2003.
- Blazovich László-Géczi Lajos: Anjou–kori Oklevéltár. X. 1326. Budapest–Szeged, 2000.
- Collectio diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára (DL-DF 4.3) Szerk.: Rácz György. Budapest, 2008.
- Corpus Iuris Hungarici (Magyar Törvénytár) (1000-1526). Szerk. Márkus D. Bp. 1899.
- Fejér György: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. II-X. Buda, 1829-1832.
- Kolinovics, Gabriel: Chronicon militaris orinis equitum Templariorum, Pest: Trattner, 1789.
- Mályusz Elemér – Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár II-V. Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 3-27. Bp., 1956-1997.
- Nagy Imre - Páur Iván - Ráth Károly - Véghely Dezső: Hazai okmánytár, Codex diplomaticus patrius I. Győr, 1865. Piti Ferenc: Anjou-kori Oklevéltár XXIII. 1339. Budapest-Szeged 1999.
- Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica I. kötet 3. füzet, Budapest 1930.
- Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új okmánytár. I–XII. Pest 1860–1874.

Szakirodalom:

- Anthony Luttrell: The Hospitallers in Hungary before 1418: Problems and sources. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, 2001. 269-282.
- Borsa Iván: A Somogyi Konvent oklevelei az Országos Levéltárban 1371-1380. In: Somogy megye múltjából 30. Szerk.: Bősze Sándor. Kaposvár, 1999.
- Borsa Iván: A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban. 1421-1440. In: Somogy megye múltjából 33. Szerk.: Szántó László, Kaposvár, 2002.

- Bozsóky Pál Gerő: Keresztes hadjáratok, Agapé Kft, Szeged, 1995.
- Dreska Gábor: Egyházi intézményeink közhitelű iratkiadásának középkori emlékei, In: 700 éves a közjegyzőség Magyarországon. Szerk. Dr. Rokolya Gábor, MOKK, Bp. 2008. 26-40.
- Dreska Gábor: Templomos lovagrend Magyarországon In: Vigilia 64. szám 1999. 109-112.
- Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. Budapest, 1894.
- Engel Pál: Magyarország a középkor végén. MindMap. CD-ROM Kiadó: Térinfo Bt.; MTA Történettudományi Intézet 2001
- Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457. I-II. Bp. 1996.
- Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301-1526. Osiris Kiadó, Bp. 2006.
- Engel, Pál: The Estates of the Hospitallers in Hungary at the end of the Middle Ages. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, 2001. 291-302.
- Erdélyi László (Szerk.): A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Története II. A magyar kereszténység, királyság és Bencés-rend fönnállásának kilencszázados emlékére kiadja a pannonhalmi Szent-Benedek-rend. 1911.
- Érszegi Gábor: Hiteleshely. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV. Középkor és koraújkor. Főszerk.: Kőszegi Péter, Budapest, 2005.
- Glaser Lajos: Dunántúl középkori úthálózata. In. Századok 63. évf. 4-6. szám 1929. 139-167.
- Hársing László – Kozák Károly: A johanniták a középkori Magyarországon. In. Világosság, 11. szám 1979.
- Hóman Bálint: Adó vagy földbér, Századok 47. évf. 3. sz. 1913. 189-202.
- Horváth József: Csurgó Monográfiája. Csurgó Város Önkormányzata, Csurgó, 2009.
- Hunyadi Zsolt: A johanniták a középkori Magyarországon: az első évtizedek, In Tanulmányok a középkori magyar történelemről. Az I. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai. Szerk. Homonnai Sarolta, Piti Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 1999. 29-37.

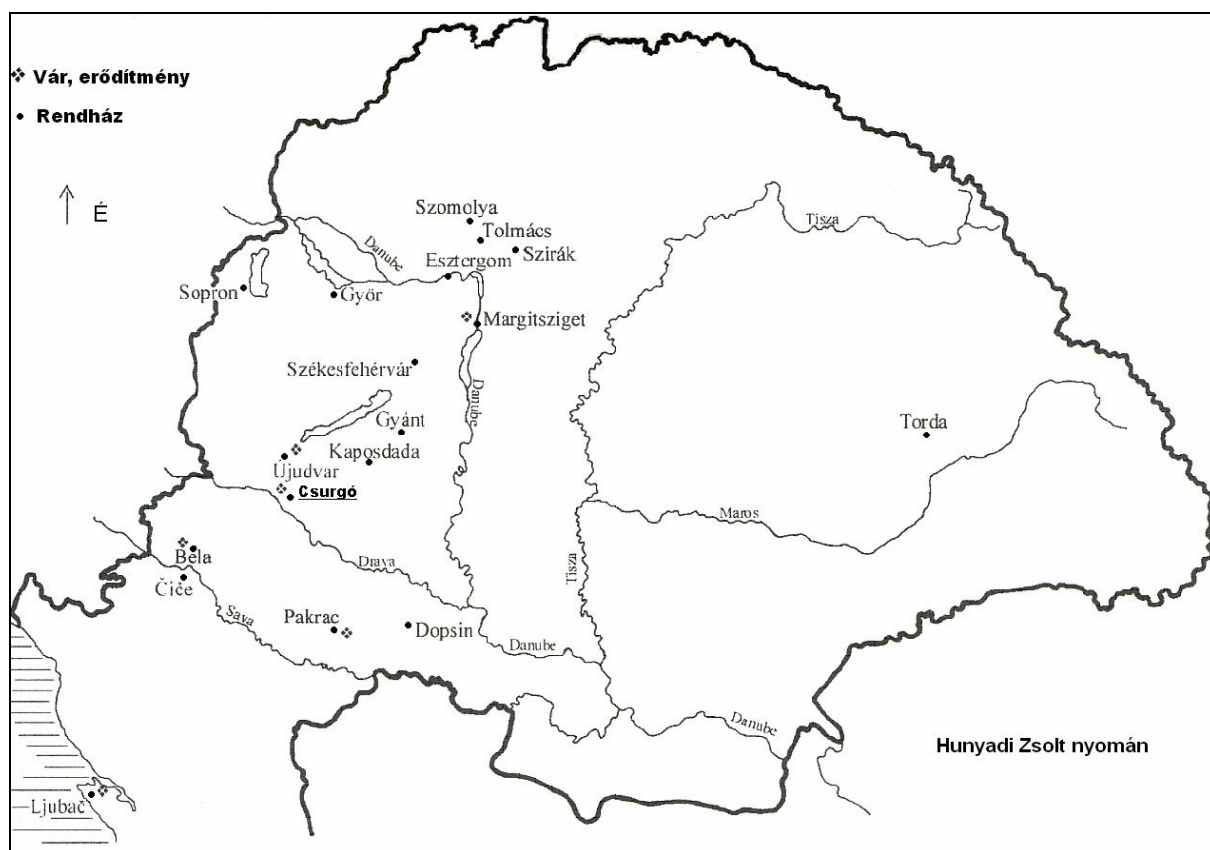
- Hunyadi Zsolt: A johanniták Magyarországon a XIV. század végéig. In Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengellér József. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2006. 195-208.
- Hunyadi Zsolt: A székesfehérvári johannita konvent hiteleshelyi tevékenysége. In: Capitulum I. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből. Szerk.: Koszta László, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 1998.
- Hunyadi Zsolt: Cruciferi domus hospitalis per Hungariam et Sclavoniam... A johanniták Magyarországon a 14. század végéig, Aetas 17. évf. 4 szám. Szeged, 2002.
- Hunyadi Zsolt: Prediálisok, haszonbérlők: johannita birtokgazdálkodás a 13-14. században. In: Medievalisztikai tanulmányok. A IV. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai. Szerk. Marton Szabolcs, Teiszler Éva, Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2005. 45-56.
- Hunyadi, Zsolt: The Hospitallers in the Kingdom of Hungary: Houses, Personnel and a Particular Activity up to 1400. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, Budapest, 2001. 253-268.
- Hunyadi, Zsolt: The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary, c.1150-1387. METEM Books 70-CEU Medievalia 13. Budapest, 2010.
- Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Történelmi olvasókönyv I. Somogy Megyei Tanács, Kaposvár, 1989.
- Kőfalvi Tamás: A hiteleshelyek mint a magyarországi közjegyzőség előzményei. In: 700 éves a közjegyzőség Magyarországon Szerk. Dr. Rokolya Gábor, MOKK, Budapest, 2008. 12-25.
- Kristó Gyula: Magyarország története 896-1301. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- Mikos József: A fehérvári keresztesek 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék 1. In: Magyar nyelv 31. évfolyam 5-6. szám, 1935. 152-167.
- Mikos József: A fehérvári keresztesek 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék 2. In: Magyar nyelv 31. évfolyam 7-8. szám, 1935. 245-258.
- Mikos József: A fehérvári keresztesek 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék 3. In: Magyar nyelv 31. évfolyam 9-10. szám, 1935. 288-309.
- Papp Imre–Papp Imréné: Csurgói Krónika, Kőbaltától a Szent koronáig. Kézirat. Csurgó, 2009.

- Patek Ferenc: A magyarországi templarius rendtartomány felbomlása. May János Könyvnyomda, Budapest, 1912.
- Pesty Frigyes: Templariusok Magyarországon In. Magyar Akadémiai Értesítő 2. kötet, 1861. 81-152.
- Puskely Mária: Kétezer év szerzetessége I. Szaktudás Kiadó, Budapest, 2001.
- Rászlai Tibor: Johanniták a középkori Somogy megyében. In. Somogy, XIV. évf. 6. szám, 1986.
- Reiszig Ede: Szent János lovagrend története a tatárjárás előtt. I-II. In: Katholikus Szemle, 1904. 289-303; 376-391.
- Reiszig Ede: Szent-János lovagok Csurgón. In: Katholikus Szemle 1906. 26-40.
- Reiszig Ede: Róbert Károly és a János lovagrend. In: Századok 1903. 515-530.
- Reiszig Ede: Jeruzsálemi Szent János lovagrend története Magyarországon I-II. Budapest, Nemesi Évkönyv, 1925-1928.
- Solymosi László: A földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon. Argumentum, Budapest, 1998.
- Solymosi László: Hiteleshely. In: Korai Magyar Történeti Lexikon (9.-14. század) Főszerk. Kristó Gyula, Budapest, 1994.
- Stossek Balázs: A templomosok Magyarországon. In. Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengellér József. Máriabesenyő-Gödöllő, Attraktor, 2006.
- Tóth Péter: Somogy megyére vonatkozó oklevelek a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltárakban. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1984.
- Török József: Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon. Panorama, 1990.
- Zsolt Hunyadi: The Hospitallers in the Kingdom of Hungary: Houses, Personnel and a Particular Activity up to 1400. In: The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity, Edited by: Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Department of Medieval Studies, Central European University, Budapest, 2001. 253-268.
- Zombori István: Lovagok és lovagrendek. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1988.
- Weisz Boglárka: Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon 2006. (PhD)
Forrás: doktori.bibl.u-szeged.hu/537/1/de_3439.pdf

Melléklet

1. számú melléklet:

Johannita rendházak Magyarországon az Árpád-kor végén

2. számú melléklet:

Johannita rendházak az Anjou korban

